

kolizej

leo šešerko

uvodnik
esej
zgodovina
prevodi

simptom rušenja pravne in socialne države

Kako je postalo mogoče, da se nekdo domisli rušenja Kolizeja, lokalno in državno razglašena kulturnega spomenika? To je lahko le oseba, ki meni, da je zakon o varstvu kulturne dediščine ne zavezuje, nekdo, ki se je že navadil izigravati zakone in ki se je v Sloveniji po osamosvojitvi, čeprav je obljubljala vzpostavitev pravne in socialne države, osebno prepričal, da je to zgolj fasada za naivne.

Ali odločbe Zavoda za kulturno dediščino in Ministrstva za kulturo, ki temeljijo na strokovnih elaboratih s podrobno utemeljitvijo kulturnozgodovinske vrednosti danes 160 let starega spomenika in kulturne dediščine Kolizeja, sploh dopuščajo možnost, da jih kdo cinično spodbija? Dejansko sega uničujoči vpliv tajkunstva od prizadevanja za porušenje Kolizeja do razširjenega spodbijanja pravne države, vladavine zakonov in prava ter s tem tudi socialne države.

Opcija rušenja Kolizeja je hkrati opcija rušenja zakonskih določb, ki so bile sprejete za zaščito kulturne dediščine ter z njo povezanih družbenih in estetskih vrednot. S tem se odpira širši pogled na javno dobro oz. suspenz javnega dobrega ter na spornost prizadevanj novodobnega nepremičninskega podjetnika Jožeta Anderliča, da poruši Kolizej. Podjetniška iniciativa in brezobzirnost je prišla do stopnje, ko začneta verjeti, da se je otrešla javnega nadzora in omejitev pravne države. Ideologi brezbrežnosti tržne logike so jo povzdignili v lokalno in globalno dogmo o nedotakljivosti tajkunske lastnine pod paravanom svobodnega trga in neomejene podjetniške iniciative, ki ruši pred seboj tudi najbolj dragoceno arhitekturno in kulturno dediščino.

V arhitekturnem spomeniku vidi Jože Anderlič zgolj gradbeno jamo, ki prinaša največji dobiček. Rušenje arhitekturnega spomenika je najkrajša in najbolj brezobzirna pot od kapitalne investicije (gradnje) do optimalnega dobička. Treba je samo še evtanazirati javnost, da brez večjih ugovorov sprejme to opustošenje kulturne in socialne dediščine, potem ko je sfera politike in morale političnih strank in njihovega zastopanja javnih interesov takšno evtanazijo že uspešno prestala in agira predvsem v interesu in obzorju tajkunskih ambicij.

Zastavlja se vprašanje, kaj prizadevanje za rušenje kulturnih spomenikov, kot je Kolizej, pomeni za kulturno identiteto sedanje in prihodnjih generacij, za mesto Ljubljana, za nacionalno kulturno identiteto ter mednarodno kulturno in arhitekturno dediščino. In odpira se vprašanje, kaj bo ostalo od arhitekturne dediščine in od javnega dobrega, ki sta izpostavljena vandaliskim napadom brezpravnosti in brezobzirnosti ter uničevanju kulturne identitete in javnih vrednot na globalni, evropski, slovenski in lokalni ravni. Prizadevanje za zrušenje Kolizeja je simptom razkroja pravne države, estetska

in socialna uveljavitev pustošenja, ki ga prinaša turbokapitalistični razvoj Slovenije in Evrope po padcu realno obstoječega socializma in po zmagi svete alianse globalnega kapitalizma pod taktirko Svetovne banke in Svetovnega denarnega sklada, ki pridigata privatizacijo javnih ustanov kot rešitev in optimalizacijo za vse probleme in težave v svetu. Kolizej kaže to optimalizacijo v njeni brutalni premočrnosti – kulturni spomenik doseže svojo optimalno funkcijo in korist za tajkunski razvoj s porušenjem, pri čemer se rušitelj ne okoristi samo z uničenjem njegove estetske in socialne vrednosti, temveč si prilasti še ime uničene vrednote, da iz njega posesa zadnje drobce koristi in dobička ter ga tudi v tej obliki do kraja izkoristi kot »novi Kolizej«.

Rušenje pravne države

Čeprav je bil pravni red pred prehodom v tajkunsko oz. korporativno fazo daleč od njene uveljavitve, se vsaj ni ekspresno oddaljeval od nje. Ob tem se postavlja vprašanje legalnosti delovanja javnih funkcionarjev in funkcionarjev v vseh petih vejah oblasti – zakonodajni, izvršni, sodni, medijski in oz. civilnodružbeni, vključno s specializiranimi ustanovami za varstvo kulturne in javne dediščine. V odnosu do Kolizeja in kulturne dediščine se je razkrila ranljivost in nemoč javnih funkcionarjev, da bi zastopali javno dobro, čeprav so v njegovem imenu sploh prišli do svojih funkcij in so prisegli, da ga bodo varovali in uveljavljali. Dejansko pa se pogosto spreminjajo v marionete in voljne izvrševalce turbokapitalskih in korporativističnih ambicij. Ta proces marionetiziranja javnih funkcij ne poteka brez ostanka, zapletljave in uporov. Med njimi so tudi takšni javni funkcionarji, ki se neuklonljivo, a na skrajno omejenem in težavnem terenu svoje funkcije upirajo duhu turbokapitalističnega časa, ne odstopijo od svoje moralne drže in se izpostavljajo ciničnemu posmehu, besu in moči tajkunov, njihovih oportunističnim privržencev in javnih funkcionarjev, ki hočeju utreti kapitalu vse poti, da lo masti po ljudeh, arhitekturni dediščini ter pravni in socialni državi.

Pri tem ne gre samo za moralno ali nemoralno držo in korupcijo javnih funkcionarjev, gre tudi za finančno korist, ki si jo prizadeva pridobiti Jože Anderlič z rušenjem Kolizeja in ki ni nepomembna. To je razvidno iz karakterizacije tega posla v reviji Manager, ki je bila posvečena sto najbogatejšim Slovencem v letu 2008, med katerimi je Jože Anderlič z družino zasedel 11. mesto. »Kranjska investicijska družba (KID) je v glavnem mestu že pustila velik pečat, saj je že uresničila številne nepremičninske projekte, od Kapitlja, vile Urbane, poslovne stavbe Stekljeni dvor, garažne hiše na Trdinovi ulici do hotela Mons. A krona, vredna Donalda Trumpa, šele pride. Do leta 2012 želi KID na mestu sedanjega Kolizeja zgraditi koncertno in operno dvorano, skupaj veliko skoraj 84.000 kvadratnih metrov, ob objektu pa bo-

do tudi stanovanjski in poslovni stolp z 18 etažami, stanovanjska vila in trgovski objekt. Celotna investicijska vrednost je 180 milijonov evrov. Nekaj časa, kot priznava sam, je Jože Anderlič razmišljal tudi o odkupu 29-odstotnega deleža Kada in Soda v Istrabenzu, vendar se pozneje v boj z državnim Petrolom ni spustil. Kranjska investicijska družba je v lastništvu družine Jožeta Anderliča, žene Barbare in sina Uroša. Leta 2006 je imela nekoliko manj kot 57 milijonov evrov konsolidiranih prihodkov in 2,9 milijona konsolidiranega čistega dobička.¹

Presenetljiv je brezobziren in ciničen ton tega prispevka revije Manager, za katero je porušenje kulturnega spomenika Kolizej skrajno pozitivna »krona« Anderličevih nepremičninskih podvigov, se pravi, najbolj dobičkanosen posel od vseh. Iz te ocene se vije sarkastični duh današnjega časa. Novinarji revije Manager ne opazijo, da je v »kronskem« poslu kaj spornega. Celo tega ne opazijo, da hoče enajsti najbogatejši človek v Sloveniji porušiti kulturno dobrino in spomenik, ki sta ga zavarovali tako država kot lokalni zavod za kulturno dediščino, on pa hoče z njegovim porušenjem in nespoštovanjem zavarovanja ustvariti svoj največji posel. Tudi v drugih njegovih poslih novinarji revije Manager ne vidijo nič spornega, denimo v prodaji garaž v Trdinovi ulici, ki bi mestu Ljubljana lahko prinašale enake dobičke v korist mesta in meščanov, katerih denar je bil porabljen za njihovo gradnjo, zdaj pa prinašajo dobiček Anderliču, ki jih je kupil s kreditom in odplačal z njihovim dohodkom. To je z vidika javnega interesa butalska ekonomija ljubljanskega županstva, ki je prodalo garaže. Postopek je podoben prodaji slovenskih železarn ruskim kupcem, ki so odplačali kupnino za slovenske železarne samo z dveletnim dobičkom, ki so ga potegnili iz istih železarn.

Gre za neodgovornost županja Vike Potočnik in Danice Simšič, ki sta odprla vrata privatizaciji javne infrastrukture in osiromašili Ljubljano za stalen dotok prihodkov iz garaž, ustanov in zgradb. Videti je, da ju bo Janković v tem pogledu daleč prehitel, saj ima več kot dvetretjinsko večino v mestnem svetu in lahko poljubno sprejema vsakršne sklepe pri podrejanju mesta divjanju tajkunskega kapitala. Ko je na prvem programu TV Slovenija v večernih Odmevih novinar vprašal Andreja Hrauskega, ali prihaja do podrejanja mesta divjanju kapitala, je Janković Hrauskemu brezobzirno skočil v besedo in zatrdil, da o čem takem niti slučajno ne more biti govora.

Revija Manager na zadnji strani sramežljivo postavlja vprašanje: »Koliko je mogoče pri nas /v Sloveniji/ obogateti po nepošteni poti?« Pri tem si novinarji sami niso drznili iskati odgovora na svoje vprašanje, ampak so ga odrinili dvema razpravljalcema, ki še zdaleč nista reprezentančna, da bi odgovorila na to vprašanje. Prvi, Drago Kos, je predsednik komisije za preprečevanje korupcije, ki jo je ukinjala konservativna vlada Janeza Janše, drugi, Matjaž Gantar, predsednik uprave KD Group, ki ga je Manager uvrstil na 27. mesto lestvice bogatih, pa je svoj nagrabljeni kapital nedavno prenesel na Kajmanske otoke in hkrati prevzel funkcijo ideološkega vodje za področje gospodarstva pri politični stranki LDS, ki je do pred tremi leti dvanajst let vladala v Sloveniji ter v političnem, pravnem, ideološkem, ekonomskem in kulturnem pogledu pripravila razmere za tajkunsko prevlado v družbi. Pri tem se je seveda dosledno držala napotkov Evropske komisije ter Svetovne banke in Svetovnega denarnega sklada.

Pogovor med Dragom Kosom in Matjažem Gantarjem osvetljuje tudi širši družbeni kontekst rušenja Kolizeja in pravna vprašanja. Kakšen padec doživlja družba, da je rušenje kulturnega spomenika možno ponuti kot eno od realnih opcij? Kos v pogovoru najprej ugotovi, da je dogajanje v Sloveniji značilno za kapitalistične države in da Slovenija glede na pojav tajkunstva niti ni najslabši primer tranzicijske države. »Zakaj bi se zdaj šli lov na čarovnice, če pa prej nismo postavili pravil igre. Slovenija si je ves čas od osamosvojitve izmišljala razna formalna in proceduralna pravila za pošteno lastninjenje, vsebinsko pa v problematiko lastninjenja zakonodajalec ni nikoli posegel. Pa ne da ni vedel, kaj se dogaja; na to so bile predvsem pozorne nadzorne ustanove (prejšnji SDK, pa policija), ki so dovolj glasno izražale svoje pomisleke, ki pa jih nihče ni upošteval. Zakaj ne, to je ključno vprašanje!«

Tajkunizacija Slovenije

Vendar Kolizej ne spada v vzorec, o katerem je govoril Kos. Na področju zaščite kulturne dediščine so bila formalna in proceduralna pravila zavarovanja kulturnih spomenikov jasno določena. Zavarovanje Kolizeja sta z obsežno in podrobno utemeljitvijo raglasili državna in lokalno pristojna služba. Vlado je celih 12 let po osamosvojitvi vodil Janez Drnovšek, ki je dušil civilno družbo, kolikor je bila kritična do oblasti, jo ignoriral in izoliral od uradne politike, moteče posameznike pa dal utišati v medijih, spraviti ob službo ali jih naredil za žrtve pregona davčne uprave. Le ruskega oblastnega stila naročanja umorov neljubih kritikov se ni posluževal oz. doslej niso znani primeri česa takega. Obenem je financiral in privilegiral dvorne nevladne organizacije, da so ustvarjale virtualno civilno družbo, pohlevno in brezobzirno v odnosu do oblasti. Glavna operacija njegove vladavine je bila brezobzirna uveljavitev svobode kapitala, izpeljava privatizacijske prvobitne akumulacije, evtanaziranje ustanov javnega dobrega in civilne družbe. Medtem ko je pridigal o svobodni konkurenci, je skrbel za uveljavitev vsakršnih privatnih monopolov ter instrumente pravne države spreminjal v farso.

Na Drnovškovem dvoru so se gnetli »liberalni« ideologi svobodnega trga, ki so pripravili podlago za monopolizacijo vseh področij družbenega življenja in ekonomske sfere, zaklinjevalci avtoritarnih odnosov in javne slepote v odnosu do ukinjanja zametkov pravne države iz zadnjega obdobja pred osamosvojitvijo, cinični snovalci, izvajalci in koristniki privatizacije in ropanja javnega dobrega, skupaj z dvomljivimi figurami s kriminalne scene. Družila jih je slepa vdanost najvišjemu ljudomrzniku, ki je toleriral večino ekscesov, če le niso imeli velikega odmeva v javnosti, razen najmanjše nepokornosti do njega samega.

Drago Kos je imel ob pogledu na to obdobje očitno pred očmi lastninjenje podjetij, ker se je v prvem obdobju po osamosvojitvi zdelo, da se je Sloveniji uspelo izogniti mračnemu scenariju uveljavitve tajkunstva po vzoru Tuđmana na Hrvaškem. Tuđman je v tistem času neženirano govoril, da (hrvaška) država potrebuje dvesto sposobnih velikih lastnikov, ki bodo gnali naprej celotno gospodarstvo. Vzorec takega razvoja je postala Rusija, kjer je obračunavanje s politično opozicijo, civilno družbo in neustrežljivimi mediji skrajno brutalno, hkrati pa državni aparat predstavlja sam sebe kot utelešenje vrhunske demokracije in ekonomske uspešnosti.

Matjaž Gantar pa je v posmehljivem in enigmatičnem tonu poudaril svoje pojmovanje, da je razpravljanje o nepošteni obogatitvi tajkunov brezpredmetno: »Poznam precej uspešnih in s tem običajno tudi premožnih slovenskih podjetnikov in moj splošen vtis o njih je, da so kar pošteni. Celo bolj kot marsikateri tuji. Tranzicija je seveda posebna zgodba. S tem da je pri njih potekala kar umirjeno in brez večjih deviacij. Tajkuni so sicer značilen pojav na začetku, ne na koncu tranzicije. Razen pri nas, seveda. Za hec se lahko pogovarjamo tudi o tem, ali lahko slovenska nogometna reprezentanca po nepošteni poti osvoji evropski pokal.«² To Gantarjevo besedilo bi lahko postalo legendarno. Vsaka naslednja trditev spodbija predhodno. Gantar pozna precej uspešnih slovenskih podjetnikov, ki pa niso vedno premožni. Po njegovem so še kar pošteni, vsekakor bolj kakor tuji. Ker pri tem govori tudi o sebi, ni mogoče prezreti narcizma v tej izjavi. Ni jasno, če s tujimi tajkuni misli novodobne ruske ali ameriške, ki so obogateli med prohibicijo. Za slednje je že dobro, da so obogateli s tihotapljenjem alkohola in v navezi z mafijo. Je imel Gantar v mislih njih ali tiste, ki so obogateli med privatizacijo Jelcina, Putina in Tuđmana itd.? Da je v Sloveniji privatizacija potekala kar umirjeno, je točno, vendar očitno ni mislil na pohlevno stališče javnosti, pred katere očmi se je zgodila njena lastna razlastitev v samo nekaj letih, ne da bi jo spremljali večji protesti, revolti ali radikalne moralne in pravne obsodbe.

Gantarjeva izjava, da so tajkuni bolj značilen pojav na začetku, ne pa na koncu tranzicije, je skregana z globalno logiko koncentracije kapitala, razen če je meril na političnoekonomske fantazije diktatorjev južnoameriškega tipa. Očitno pa se zaveda pomena interpretacije in bitke za interpretacijo tajkunstva, ki bi še lahko vplivala na njegovo nadaljnjo usodo. Ali pa tudi ne,

saj mu je razpravljanje o tem prav toliko brezpredmetno kot smešno. Nedvomno pa si tajkune predstavlja kot nogometne reprezentante, ki so hitrejši in boljše preigravajo ljudske množice ter jim znajo zabiti gol. K temu Gantar doda še svoj prispevek k antikomunizmu, ki ga naveže na slovenska podjetja, kjer da že 63 let odločajo isti ljudje. V nemščini takšnemu razmišljanju pravijo »Realitätsverlust«, izguba smisla za realnost. Očitno si tajkuni prizadevajo, da bi oceno in sodbo o sebi podali sami. In to s pomočjo izrazov iz nogometa.

Zakaj tajkunstvo in pravna država izključujeta drug drugega? Ker je tajkunska država država maloštevilnih velikih kapitalistov, za katere samo formalno velja enakost pred zakonom, v resnici pa so zelo bogati le deloma podrejeni spoštovanju pravnih predpisov, ki veljajo za vse druge. Hkrati imajo odločilen vpliv na vse veje oblasti: zakonodajno, izvršilno, sodno in na medije, ki jih imajo deloma v neposrednem lastništvu, deloma pa vplivajo nanje prek mehanizmov države ali prek marionet civilne družbe. Imajo tudi odločilen vpliv na politične stranke, kolikor te v tajkunski družbi sploh še zastopajo kakšne druge interese od tajkunskih. Demokracija ni odvisna samo od pravice vseh državljanov, da se udeležujejo odločanja o javnih zadevah, ampak tudi od njihovih življenjskih možnosti, da lahko to pravico uresničijo. Država, v kateri obstajajo velekapitalisti, se ne more izogniti temu, da ti prevzamejo odločilen vpliv na izvajanje politične oblasti. To jim prinaša še mnogo več premoženja, ugodnosti in ugleda. Vladanje ozke elite velekapitalistov ne more dobiti opore v ljudstvu in neogibno ustvari nestabilno in ranljivo oblast, za katero velja, kar je Hegel dejal za vzhodne teokracije: Ljudje, ki javno ne morejo izraziti svojega prepričanja, se umaknejo »v svoj notranji mir /, ki je/ privatno življenje, in se potopijo v šibkost in otopelost.«³ Na drugi strani pa veliki kapitalisti v takšni ureditvi svoj ekskluzivni vpliv na politično in družbeno odločanje jemljejo za samoumevno nagrado, ki potrjuje njihov uspeh v gospodarskem življenju. Apolitičnost, ki je danes razširjena med ljudmi v Sloveniji, zlasti med mladimi, ki si ne delajo iluzij o svojih (političnih) možnostih, je popolno nasprotje množične angažiranosti ljudi v obdobju osamosvojitve Slovenije. Je posledica omejenosti in de facto suspenza njihovega vpliva v javnem življenju, političnem odločanju in medijih. Toda ekskluzivni vpliv tajkunov na javne funkcionarje in oblast, ki postane v državi velekapitalistov samoumevnost, ni harmoničen, ampak ostane konflikt in protisloven. Ker so v interesu tajkunov odpravljeni vsaka učinkovita transparentnost izvajanja oblasti in ločitev vej oblasti ter suspendirana javna kritika in delovanje neodvisne civilne družbe, zaidejo interesi tajkunov naprej v konflikt z demokratično in transparentno družbo. Posledica je avtoritarna oblast, ki ohranja samo še fasado demokratičnega odločanja na volitvah.

Leta 1990 se je zdelo, da se bodo demokratična oblika vladavine, spoštovanje človekovih pravic in pravic manjšin ter pravica, da odloča demokratična in razsvetljena večina, razširili po vsem svetu. Danes je že jasno, da do tega ne bo prišlo zlahka, vsaj ne v bližnji prihodnosti, in da se pravna država na globalni ravni kot uresničljiva opcija bolj oddaljuje kot približuje. Tajkuni, ki imajo odločujoč vpliv na oblast, imajo tudi veliko izkušenj z njenim vsakodnevним funkcioniranjem. Iz te izkušnje ter iz ekskluzivnosti in retrogradnosti političnega odločanja razvijejo do oblasti dvojen odnos – sarkastičen, ker si jo lahko v znatni meri podreajo, in cinično posmehljiv, ker poznajo njen izvotljeni in izpraznjeni značaj ter njene nestabilne in trhle temelje.

Tajkunom je v glavnem vseeno, pod kakšno oblastjo lahko uveljavljajo svoje interese, in so pripravljeni tolerirati različne družbene ureditve od skrajno avtoritarnih do formalno demokratičnih. Predvsem jih zanima, kako lahko z vsakokratno oblastjo dosežejo svoj primarni cilj, to je ropanje javnega dobrega in lastno bogatenje. Zanima jih torej doveznost ali ranljivost vsakokratnih javnih funkcionarjev za njihovo lobiranje. Ob izvolitvi pošiljajo vpadljive čestitke in šopke rož, takoj ko jim uspe vzpostaviti osebni stik z nosilci javnih funkcij. Nemudoma jim pričnejo ponujati razne osebne ugodnosti, a čim dlje stran od pozornosti javnosti in celo minimalne koristi za javni interes, če njihove privatizacijske koristi presegajo s tem povzročene stroške.

Šele za tem sledi, daleč stran od pogledov javnosti, ključna operacija – veliki posel prenosa javnega dobrega v privatne roke tajkuna ali ureditev uredb in predpisov lokalne skupnosti ali države, tako da tajkunska lastnina prične prinašati dobičke, ki omogočajo odplačilo prevzema javnega dobrega v zgolj nekaj letih. Takšne privatizacije so lahko najrazličnejših administrativnih vrst – podpisovanje pogodb o prodaji javnega dobrega med javno ustanovo in tajkunom, drobne ali velike spremembe administrativne ureditve, način delovanja ustanove, ki prepušča opravljanje prej javnih funkcij zdaj v tajkunske roke, ali razne oblike deregulacije v korist tajkuna, ki s svojo privatno infrastrukturo pomete z vsakršno konkurenco.

Da takšen podjetnik vzpostavlja privilegirano razmerje z nosilci javnih funkcij, nima veliko opraviti z osebnimi političnimi preferencami tajkuna oz. njegovim političnim nazorom. Običajno o kakem izoblikovanem političnem nazoru sploh ne moremo govoriti, ne pa vselej. Ruski tajkun Berezovski se je denimo najprej strašansko obogatil, potem pa se mu je uprla koruptivnost politične strukture in nosilcev javne oblasti v Rusiji in začel si je prizadevati za njeno transparentnost in demokratizacijo. Kot predstavnik ruske vlade je poskušal v Čečeniji vzpostaviti mir in avtonomijo, kar ga je nemudoma privedlo v najostrejši konflikt s koruptivno Putinovo oblastjo. Podobni primeri so se zgodili tudi v Sloveniji.

Večina tajkunov pa se skrbno varuje vsakega angažiranja v korist javnega dobrega, le včasih radi uprizorijo kakšno farso dobrotelčnosti in dobronamernosti in si tako izboljšujejo javni imidž. Najobičajneje se takšni »podjetniki« dobrikajo obema oz. vsem stranem, vladni in opozicijski, dokler v tajkunski državni ureditvi kaj takega, kot je opozicija, sploh še obstaja. To ustvarja splošno odvisnost nosilcev javnih funkcij oz. njihovih političnih asociacij od donacij in dobre volje tajkunov oz. tistih, s katerimi niso v demonstrativnem sporu. V kriznih situacijah, pred volitvami ali ob drugih političnih preizkušnjah, so te asociacije odvisne od dobrohotnih donacij tajkunov, in ti svojo finančno moč ali vpliv rade volje zastavljajo za oporekajoče si kontrahente, po volitvah pa počakajo na trenutek, ko finančno podporo ali nemonetarne usluge vnovčijo v obliki privilegijev in privatizacij, ki jim jih hvaležno naklonijo nosilci javnih funkcij. Preprosti državljani tu nimajo posebne vloge, razen kot nemi in deprimirani spremljevalci javne scene. Niso predmet zanimanja tajkunov, razen kot pasiven avditorij javne scene.

V obdobju realnega socializma smo se v Sloveniji navadili, da je država izključni financer civilnodružbenih aktivnosti, in si še danes ne predstavljam, da bi bilo smiselno s številnimi majhnimi donacijami omogočiti finančno neodvisno delovanje ustanov oz. iniciativ civilne družbe, ki bi branile javni interes na različnih področjih. Čisto drugače je s tajkuni, ki od prvega trenutka vedo, da morajo investirati, če si hočejo ustvariti in ohraniti dober javni imidž ter uveljaviti svoj ekonomski in politični interes. Tako diskretno »lobirajo« pri javnih funkcionarjih, da bi ti sprejemali ukrepe, ki bi jim prinašali dobičke in koristi.

Lomastenje po arhitekturnih spomenikih v Ljubljani, predvsem pa divja privatizacija, finančno, socialno in kulturnozgodovinsko ropanje mesta, ki ga po osamosvojitvi in odpravi realnega socializma izvaja sprega tajkunov in javnih funkcionarjev z županji in župani na čelu, ima vzporednice v mnogih državah bivšega socializma. Z Jožetom Anderličem pa tudi rušiteljem Šumija Matjažem Gantarjem bi lahko primerjali moskovskega oligarha Vladimirja Aleksandroviča Gusinskega (z vzdevkom Gosak). »Gusinski, trinštiridesetletni nekdanji direktor gledališča in voditelj moskovske judovske skupnosti, je nekoč, še preden se je /v Rusiji/ zaradi sheme 'posojilo za delnice' izoblikovala nova, bogatejša vrsta oligarhov, veljal za najbogatejšega Rusa. Obogatel je po zaslugi svojega prijatelja, župana Jurija Lužkova. Gosakova banka Most-Bank je bila glavni trezor /moskovskih/ občinskih sredstev. Njegova nepremičninska družba se je polastila najboljših zemljišč, ki so postala na voljo v procesu nadzorovane mestne privatizacije.«⁴ Kljub razširjenemu prepričanju, da sta jo Slovenija in Jugoslavija zaradi spora z In-fermbirojem in Stalinom bolje odnesli kot bivša Sovjetska zveza in njeni sateliti, pa nas rušenje Šumija in prizadevanje za zrušenje Kolizeja postavljata

na realnejša tla. Šele s temi travmatičnimi dogodki postaja jasno, da privatizacija javnih zemljišč in kulturnih spomenikov v Sloveniji ne teče nič boljše od tiste v Rusiji ali kje drugje v bivšem socialističnem vzhodnem bloku. Toda primerjava z Gusinskim in Berezovskim je za Slovenijo neugodna. Gusinski je kot lastnik časopisa, tednika, radijske postaje in televizijske mreže NTV s podpiranjem kritičnih stališč do Kremlja zašel v spor z njim oz. Putinom, ki je sicer tudi sam oligarh. Podobno se je zgodilo Berezovskemu. To je pripeljalo do zaostrovanja, tako da sta oba morala v eksil v London, kjer sta svoje prejšnje medsebojne spore pokopala in od koder podpirata civilno družbo in politično opozicijo v Rusiji. Postala sta prava demokrata, ki podpirata javno razpravo, civilno družbo, pravice manjšin, na prvem mestu Čečenov, ki so žrtve genocida. V tem pogledu ju ni mogoče primerjati z Matjažem Gantarjem in Jožetom Anderličem. Prvi je porušil Šumi, drugi hoče porušiti Kolizej, o kakih demokratičnih ambicijah pri njiju pa ni govora. Oba sta v harmoničnem odnosu z vsakokratno oblastjo, pri čemer Gantar celo nastopa kot govorec LDS za področje gospodarstva. On že ve, kako je treba urediti gospodarstvo, da lahko tajkunizacija nemoteno teče.

Preoblikovanje oblasti po volji tajkunov in njihovih privržencev pa ne poteka brez zapletljivosti. Na eni strani imamo politično pasivizacijo prebivalstva, na drugi vstopanje tajkunov na politično sceno direktno ali prek vpliva lastništva v medijih, s financiranjem političnih strank in civilne družbe ter seveda s postopnim preoblikovanjem zakonodaje v skladu z interesi tajkunskega razreda. Na vrhu je ustava, ki bo ostajala bolj ali manj nespremenjena in ki zagotavlja nekatere temeljne pravice vsem, pod njo pa zakonodaja in oblastna praksa, ki te pravice zožuje in pridržuje zgolj za nekatere, za veliko večino pa veljajo njihov suspenz in omejitve, ki so določene z zakoni ali zgolj internimi akti posameznih ustanov in s pravno prakso, ki je daleč od ustave in zakonov in po volji javnih funkcionarjev, ki so v večini privrženi tajkunski oblasti.

Hkrati poteka korporativna koncentracija kapitala na mednarodni ravni, ki združuje in orkestrira tajkunski kapital po posameznih deželah in ki mu najbolj ustreza uveljavljanje lastnih monopolov in vzdrževanje različnih oblik avtokratskega vladanja, ki ohranja nacionalistične podtöne, da ostane privlačno za sicer deprimirano in politično pasivizirano večino ljudi, ki svojo nejevoljo in prikriti upor izraža z besom proti manjšinam, drugačnim in drugače mislečim. Korporacijam, tajkunom in njihovim mentorjem v Svetovni banki in Svetovnem denarnem skladu so skupni ignoranca do utrjevanja demokratičnih političnih institucij in pravic, zavzemanje za liberalno vladavino trga na vseh področjih, tudi v medijih, hkrati pa podkopavanje svobode govora in tiska ter preprečevanje dejanskega demokratičnega nadzora oblasti. In končno podpirajo tajkunizacijo gospodarstva in oblasti po svetu, z uničujočimi posledicami za socialno državo in kulturno dediščino. Tako je tudi kulturna in arhitekturna dediščina postala tarča kapitala, tako kot Šumi in Kolizej, ki sta simptoma njegove devastacijske moči in prevlade svobode trga tudi v smislu svobodnega uničevanja arhitekturnih spomenikov.

Podpora medijev

Ob prenosu političnih konfrontacij na virtualno področje medijev postaja delovanje političnih strank in politično aktivnih posameznikov, ki bi bili neodvisni od financiranja tajkunov, skoraj nemogoče. Zato je politična oblast prežeta s korporativnimi interesi tajkunov. Seveda ne vse veje oblasti enako. Najbolj prežemajo zakonodajno in izvršilno oblast, ki morata vsaka štiri leta na volitve. Te so vedno bolj povezane z dragimi kampanjami, ki jih brez naklonjenega financiranja tajkunov ni mogoče izvesti. Seveda politične stranke potrebujejo politične programe, izvirne ideje, ekspertno znanje, razumevanje funkcioniranja odnosov z javnostmi v času njihove monopolizacije in privatizacije javnih medijev. Vendar vse to ne more delovati brez eliksirja naklonjenosti in financiranja tajkunov.

To pojasnjuje, zakaj postaja delovanje političnih strank in politične sfere vedno bolj odtujeno od interesov in zanimanja posamezne državljanke in državljanja. Nezanimanje državljanov je njihov preprosti odgovor na dejstvo,

da tajkuni prevzemajo usmerjanje političnih zadev. To nezanimanje je prežeto z odporom in gnusom do javnega delovanja, politike in oblasti, pa tudi z občutkom nemoči, da proti korporativni politiki ni mogoče storiti skoraj nič učinkovitega, razen zasebnega izražanja gnusa in odpora. Tvegano pa je takšno izražanje na javni sceni, kjer tajkuni in njihovi adepti za javno kritičnimi posamezniki ali skupinami takoj poženejo preganjalce.

Glede na položaj časopisov, radija in televizije, ki so obravnavani kot zasebna lastnina tako kot vsaka druga, s sramežljivo izjemo javnega radija in televizije, ki pa sta izredno ranljiva zaradi interesa vsakokratne oblasti, da ju spremeni v svoji glasili, postajajo javni mediji instrument utrjevanja in uveljavljanja tajkunskih interesov. Videz medijske nevtralnosti ohranjajo le še v toliko, da bi s takšno pozo lastniku prinesli še več dobička. Vodijo torej notranje konfliktno strategijo ustvarjanja navidezne medijske nepristranskosti, da bi pritegnili interes javnosti, ter neusmiljenega uveljavljanja interesov tajkuna, v lasti katerega so, in celotnega tajkunskega razreda. To pojašnjuje njihovo slepoto in gluhotu, ko gre za varovanje javnih interesov, transparentnost političnega in javnega življenja, razkrivanje tajkunskih zlorab, in je tudi v primeru Kolizeja razlog za večinski medijski molk. Hkrati pa je to razlog za splošno usihanje vpliva medijev na javnost. Tudi v javnih televizijah in radijih se interesi tajkunov polno uveljavljajo s pomočjo javnih funkcionarjev, ki v njih v imenu javnosti opravljajo funkcijo nadzora, kakršnega ima sicer lastnik v zasebnih medijih.

Jože Anderlič je v korporativnih medijih deležen naklonjenega in občudujočega pogleda, kar velja za odnos medijev do tajkunov sploh.⁵ Ker je škandal najbolj prodajani medijski produkt, se zgodi, da včasih tudi kakšen tajkun zaide na strani škandaloznih kronik. Toda to so izključno nesimptomatične zadeve, ki ne razkrijejo družbenega bistva tajkunstva. Medijski prikaz prizadevanja Jožeta Anderliča v reviji Manager je torej zelo tipičen v tem, kako v celotni njegovi privatizacijski zgodbi korporativistični novinarji ne opazijo nič spornega. To ne velja le za Anderličevo namero, da zruši spomeniško zaščiteni Kolizej. Prav tako ne opazijo, da je bil hotel Mons zgrajen v zaščitenem zelenem pasu, kjer je sploh prepovedano graditi. Hkrati je dobil neposreden dostop z avtoceste do hotela, kar ni uspelo nikomur drugemu v Sloveniji in kar potrjuje, da ima sposobnosti, ki jih navadni smrtniki nimajo. Uspelo mu je kupiti garažno hišo na Trdinovi ulici v Ljubljani, ki bi mestu lahko dolgoročno prinašala prav tako visoke dohodke kot njemu, s pomembno razliko, da bi bila garažna hiša sredi mesta lahko instrument za reguliranje okoljske politike v mestu in prometa ter za vplivanje na zmanjšanje onesnaževanja zraka in emisij toplogrednih plinov.

Drama okoli Anderličevega prizadevanja, da poruši Kolizej in pride do poceni gradbene jame na ekskluzivni lokaciji, ki ga lahko s tako ustvarjenim dobičkom potisne v špico najbogatejših tajkunov, se vleče več let, pač celo obdobje, odkar je kupil Kolizej za ceno enega samega večjega stanovanja v Ljubljani (600.000 evrov). Vse to obdobje so kulturne redakcije glavnih slovenskih medijev o tem večinoma molčale. Sramežljivo so spuščale drobce novic o dogajanju in pod bolj ali manj posredno kontrolo tajkunov skrbele za skoraj nemoten javni molk o tem napadu na kulturno dediščino. Pozornost kulturnih redakcij je bila usmerjena zlasti na področja instalacij in depolitiziranega kulturnega ustvarjanja, dramatični položaj kulturne in arhitekturne dediščine pa so obravnavale s prikrito naklonjenostjo do nepovratnega uničevanja. Etabilirani mediji, javna televizija in radio ter oba dnevna časopisa, so v glavnem molčali ali pa rutinsko poročali, kot da ne gre za bistveni del arhitekturne in kulturne dediščine.

Seveda ne gre toliko za novinarsko nerazumevanje ali brezbržnost do pomena ohranitve in renoviranja arhitekturne dediščine, ampak za simptomatično avtocenzuro medijev, ki že sami in brez konzultacij vedo, kakšne so potrebe tajkunov glede medijskega poročanja in preusmerjanja pozornosti javnosti. Medtem so v Ljubljani porušili Šumi, v Portorožu so brez medijske polemike od starega hotela Palace pustili le en zunanji fasadni zid, požgan je bil hotel Bellevue, nadaljevala se je tradicija, da je mogoče porušiti tudi stvaritve Plečnika in Fabianija. Kulturna politika do kulturne in arhitekturne

dediščine je postala del amnezije javnega mnenja, zato da lahko tajkuni nemoteno ropajo javno dobro in da jih v servilnosti oblasti do njih nihče ne ovira.

Javna razprava v Cankarjevem domu o Kolizeju leta 2004⁶ je bila eden zadnjih poskusov civilne družbe, da se izvije iz oblastnega in tajkunskega primeža. Ker so mediji in njihove kulturne redakcije le nemo opazovali to dogajanje, brez vsakega poskusa, da se profesionalno uprejo širjenju vandalizma tudi na področje medijskega poročanja, so tajkunski in oblastni apetiti po uničevanju, privatizaciji in rušenju na način, kot se dogaja s Kolizejem, samo hitro naraščali.

Vloga župana

Janković je bil ob izvolitvi za župana, ko so Ljubljanci dali duška svojemu protestu proti vladni politiki Janeza Janše, dovolj bogat, da se mu ne bi bilo treba uklanjati divjemu dobičkarstvu v Ljubljani. Vendar se tudi v tej funkciji ni mogel upreti želji po nadaljnji hitri bogatitvi in je nemudoma postal glavna opora divjanja kapitala po mestu. Iz Koželja je pri tem naredil svojo ekspertno oporo. S podporo rušenju Kolizeja ni izdal le svojih volivcev in arhitekturne dediščine, za katero so upravičeno lahko pričakovali, da jo bo branil. Z nenehnim ponavljanjem, da zagovarja porušenje Kolizeja, če bo le za to tudi stroka, je postal glavni glasnik tega rušenja.

Janković je izdal in prelomil dve neizrečeni zavezi svojim volivcem in javnosti. Glede Kolizeja je stopil v družbo z vlado Janeza Janše. Glavni inšpektor za kulturno dediščino tri leta ni sprožil postopka za razlastitev Anderliča glede Kolizeja, čeprav je minister Vasko Simoniti razglasil Kolizej za državni spomenik, Anderlič pa ga je vsem na očeh spreminjal v ruševino. Jankovičeva zatrdjanja, da je za porušenje Kolizeja, če bo tako rekla stroka, so popolno zavajanje. Umetnostozgodovinska stroka je kljub tajkunskim pritiskom rekla rušenju »ne« in vendar ga Janković naprej zagovarja in skupaj z Anderličem išče izhod v nekem nadaljnjem ekspertnem mnenju statikov, ki naj bi potrdilo upravičenost rušenja. Toda tudi glede mnenja statikov velja enako. Splošno mnenje gradbenih strokovnjakov je, da je z današnjimi tehničnimi sredstvi mogoče ohraniti, renovirati in oživiti vsako stavbo, če le za to obstaja potrebna volja. Mestna in državna oblast torej ekspertna mnenja, ki jima niso pogodu, zavržeta kot nepomembna in iščeta nova, dokler ne bosta dobili takega, da bo rušenje možno. To je polom pravne države. Vendar je med Jankovičem in Anderličem pomembna razlika. Anderlič si prizadeva za porušenje Kolizeja v želji po ogromnem dobičku, ki ga bo zaslužil s prodajo poslovnih prostorov in stanovanj na elitni (dobičkanosni) lokaciji. Janković pa je v tem poslu pomagač, ki mu preprosto manjka ustrezne kulturnozgodovinske izobraženosti in ki misli v tajkunskem obzorju. Estetsko zgodovinske izobraženosti mu Ekonomska fakulteta v Ljubljani, ki se prav posebno ponaša s svojo poslovno usmerjenostjo, ni dala. Pa tudi nekaterim drugim ne, zlasti t. i. mladim ekonomistom. Z nje prihajajo kulturnozgodovinsko invalidni diplomanti, ki merijo svet le z vatlom višje ali nižje cene delnice, višjega ali nižjega letnega dobička, z večletno rastjo ali padanjem bruto produkta podjetja ali ustanove, za vandalsko početje svoje generacije v odnosu do drugih dob in drugih ljudi pa so slepi in gluhi. Videti je, da imajo Anderličeve ambicije in Jankovičeva asistenca pri prizadevanju za zrušenje Kolizeja tudi svojo perverzno »kulturno« dimenzijo, ki je nihče od akterjev ne izpostavlja, čeprav je obema na svoj način pomembna. Anderlič je namreč eden od pomembnih sponzorjev kulturnih (in političnih) prireditev v Ljubljani, saj z zneskom več sto tisoč evrov sofinancira Ljubljanski poletni festival. Če je to cena za porušenje Kolizeja, je to nekakšna vezana trgovina: nenadomestljiv kulturni, socialni in arhitekturni spomenik ste dali za nekaj prekrasnih glasbenih, gledaliških ali likovnih prireditev. To je ekonomističen pogled na kulturo in kulturno dediščino. Vendar oba glavna akterja sklemeta ta posel za hrptom javnosti, saj se zavedata, da bi javnost verjetno imela pomisleke o njegovi neokusnosti oz. grozljivosti. Zato ji prihranjata umazane podrobnosti.

Nenavadni podporniki

Pogled na prizadevanje za zrušenje je pogosto vulgaren, konservativen in ciničen. Neženirano ga širijo tisti, ki so blizu trenutni konservativni oblasti in ki z razumevanjem gledajo na to prizadevanje. Njihove razloge povezava trditev: »To /Kolizej/ je bil v eni polovici hlev, v drugi polovici pa kurbišče. Zakaj bi ga potem ohranjali?« In tako govorijo izobraženi ljudje, ki vsako leto potujejo na počitnice okoli sveta in ki so bili lani na Machu Pichuju, letos so si ogledali Tadž Mahal, naslednje leto pa bodo obiskali Dolino kraljev. Ne pride jim na misel, da je Kolizej prvovrstni kulturni spomenik srednje Evrope, in so na tej točki podobni talibanom, ko so bili na oblasti v Afganistanu. Z njimi jih veže skrajna brezčutnost do kulturnih in arhitekturnih vrednot. Po svetu hodijo od enega spomenika do drugega, ker se ljudje njihovega ranga pač morajo pokazati na takšnih krajih. Toda od tega se nič ne naučijo in ne doumejo, kakšne kulturne vrednote jih obkrožajo doma, tako kot tudi ne znajo ceniti vrednot socialne države, v kateri živijo.

Nekaj čisto drugega pa so uglajeni, izobraženi strokovnjaki s področja kulture, zgodovine in umetnosti, ki zasedajo najekskluzivnejše položaje v javnih ustanovah, pristojnih za to področje. Ti ne govorijo šepetaje pod dlanjo, ampak so se zbrali vsemu svetu na očeh, na spletnem portalu Jožeta Anderliča. Ni jim nerodno zaradi tega, kar počnejo, ali vsaj delajo se, kot da jim ne bi bilo nerodno, ker se udinjajo pri vandalskem napadu na Kolizej.

Na prvem mestu med njimi se kot glasnogovornik Jožeta Anderliča pojavlja človek, ki bi ga tu najmanj pričakovali. Pričakovali bi, da vselej stopi na stran umetnostozgodovinske stroke in arhitekturne dediščine Ljubljane in da je za to tudi pripravljen kaj tvegati. To je prof. dr. Peter Krečič, direktor Arhitekturnega muzeja Ljubljana, ustanove, za katero je 160 let stari Kolizej ena najpomembnejših stavb v Ljubljani. Ta gospod pogosto vodi po Ljubljani politično pomembne obiskovalce, državnike in politike, njihove žene in spremljevalce ter jim razkazuje pomembne mestne arhitekturne spomenike in druge zgodovinske posebnosti.

Krečič je izgubil vsak sram glede tajkunsko elitističnega zagovarjanja, naj se Kolizej poruši. Zanj je Kolizej stavba, ki je več kot sto let propadala, bila zgrajena na hitro, služila različnim namenom (med drugim tudi »ne prezahtevni zabavi«), bila namenjena hitri povrnitvi vložnega denarja, razvoj ljubljanskega mestnega središča pa je postal talec Kolizeja. Ta stavba onemogoča, da bi mesto prisluhnilo razumni pobudi, in takšna pobuda je po Krečičevem mnenju prišla od zasebnega kapitala. Od teh zaskrbljujočih misli pa se Krečič obrne in razneži ob misli na »novi Kolizej«. Sicer po funkciji direktor ljubljanskega arhitekturnega muzeja povezuje s kulturnim spomenikom Kolizejem vse slabo, hkrati pa asociira vse dobro z njegovim porušenjem in izgradnjo »novega Kolizeja«, kakor sta si ga zamislila nizozemska arhitekta. Ta »novi Kolizej« bo po Krečiču sredi mesta »ustvaril novo kulturno središče«, strogi mestni center bo dobil novo dinamiko, porušenje Kolizeja bo »zgodovinski, prelomni dogodek, ki prvi na tem področju reflektira novo stvarnost mednarodne kulturne vpetosti slovenstva«. V zaključnem stavku na Anderličevi spletni strani pa Krečič nagovori javnost z neprikrito grožnjo: »Tako se bo temu streglo v prihodnje, kar je, upam, dovolj pomenljiv signal za udeležence stroke (tudi moja ni izvzeta), naj bodo vrhunsko usposobljene, da bodo konkurenčne.«

Stroke naj bodo torej konkurenčne tako, da se brezpogojno udinjajo kapitalu in so dovezetne za njegove signale ter se samocenzurirajo glede na njegove potrebe in ambicije. Krečič zahteva od celih strokovnih področij, da se podredijo diktatu kapitala, tako kot se je podredil sam. Kdor pa tega ne bo hotel, naj pripiše sam sebi, če bo postal nekonkurenčen, če ga bodo zmlela koleša oblasti in kapitala. Krečičevi pogledi so presenetljivo blizu tistemu, za kar si prizadeva Ekonomska fakulteta – da postane najboljša zgolj poslovna šola. Ambicija ni razumeti in pojasniti, ampak razširiti poslovanje. Drugega »uglednega« zagovornika rušenja Kolizeja prav tako ne bi pričakovali v tej vandalski družini. To je direktor Cankarjevega doma Mitja Rotovnik, ki svojo funkcijo vodenja opravlja še od časov socializma in je očitno sprejemljiv vsaki oblasti, saj se ji nemudoma prilagodi. A ne glede na to bi

od upravitelja največje kulturne ustanove v Sloveniji pričakovali, da mu kulturne, estetske in zgodovinske vsebine nekaj pomenijo in da bo v vprašanih rušenja kulturne dediščine zastopal civilizirano in od divjanja kapitala neodvisno stališče. Lahko bi se zavzel za ohranitev Kolizeja, za njegovo re- noviranje in uveljavitev kot dopolnitve kulturne ponudbe v Ljubljani. Ali pa bi bil vsaj tiho, saj bi malo kdo domneval, da Cankarjev dom vodi človek, ki nima obzirov do arhitekturnih spomenikov ter z njimi povezanih kulturnih in socialnih vrednot.

Namesto tega Rotovnik neženirano zastopa rušenje kulturnega spomenika: »Projekt /rušenja/ podpiram kljub spomeniški oceni, da je stari Kolizej arhitekturni spomenik. Toda to je tudi mrtvak, ki bo tak ostal, dokler se ne bo podrl. Denarja za njegovo prenovo ne bo nikoli, ker je pred njim preveč pomembnejših objektov, ki predolgo čakajo na to. Zamisel, da bi imel novi poslovni objekt tudi dvorano, podobno Gallusovi v CD, se mi zdi vizionarska, veličastno v tej ideji pa je dejstvo, da bo dvorana zgrajena z zasebnim kapitalom. Ljubljana bo v prihodnjem desetletju krvavo potrebovala takšno dvorano, saj Gallusova dvorana zaradi dejstva, da ima leto le 365 dni, že sedaj ne more več zadovoljiti vseh producerskih potreb in drugih programskih interesov.«⁷

Tako kot Krečič tudi Rotovnik ne navaja nobenih estetskih ali kulturnozgodovinskih razlogov za svoje stališče, naj se Kolizej poruši. V nasprotju s svojo javno funkcijo preprosto zagovarja vandalizem v mestu, katerega kulturo naj bi predstavljal in jo dvigal. Vandalizem opravičuje izključno na osnovi finančne računice, pri tem pa spregleda, da je Kolizej tudi finančno neprecenljive vrednosti, saj bi bil renoviran in napolnjen s kulturnimi dejavnostmi lahko mednarodna atrakcija, kakršna Cankarjev dom ne more biti. Presunljiva je njegova argumentacija, da je Kolizej tako ali tako podrtija. Od kultiviranega intelektualca bi pričakovali, da se ne bo dal naviti okoli prsta koruptivnim javnim funkcionarjem in brezobzirnemu gradbenemu podjetniku, ki so poskrbeli, da objekt vidno propada. Spregleda, da je prav ta prvi, zavajajoči vtis podrtije tisto, kar so hoteli doseči pri naivnih opazovalcih. Je pa seveda taka njegova sodba tudi posledica intelektualne nemarnosti človeka, ki se ne potruji pogledati globlje v zgodovinsko, estetsko in socialno ozadje »podrtije«, čeprav je že po svoji funkciji poklican prav k temu.

Pričakovani zagovornik

Te vandalske pozive povzema in apostrofira kolumnist Marko Crnkovič, ki pa gre v svoji zlovoljnosti, čeprav je njegova leta ne opravičujejo, daleč prek navidezno nevtralne »strokovnosti« Krečiča in Rotovnika. Medtem ko ta dva neupravičeno predstavljata in zlorabljata svojo institucionalno pozicijo, da v javnost lansirata vulgarno idejo o porušenju Kolizeja, Crnkovič svojo nesramnost in pomanjkljivo poznavanje zgodovine umetnosti, arhitekture in družbe uporabi kot instrument svoje značilne kolumnistične šok terapije, da bi dosegel prepričljivost v družbi, ki se še vedno ni navadila na vladanje vandalizma.

Med podiranjem Šumija, prav tako vrhunske kulturne dediščine, ki je morala postati cenena gradbena jama in je bila tarča tajkunskega rušenja pred Kolizejem, so Crnkovičeve strasti udarile na dan v podobi kolumnističnega izdelka, ki je veliko bolj indikativen kot izjave Krečiča in Rotovnika. Daje namreč vpogled v ideološko ozadje in instrumente kreiranja oz. evtanaziranja javnega mnenja ter v arhetipske prijeme avtoritarnega mišljenja našega časa skupaj z njihovimi sponzorji.

Zgodbo o Šumiju Crnkovič uporabi najprej zato, da se distancira od množice intelektualcev, arhitektov, kulturnikov in podobnih, ki so se prijavljali k besedi od napovedi njegovega porušenja zaradi gradnje multikina. »Vsakdo je imel kaj povedati, bodisi za ali proti. Krčmarje brez računov so spraševali, ali je poslovno-razvedrilna namembnost na tej elitni lokaciji smiselna. Padale so usodne besede o pomembnosti dediščine in filozofski pozivi k zgražanju nad holivudizacijo mestnega jedra. Avtor projekta oziroma zmagovalec na javnem natečaju, vedno preveč optimistični Boris Podrecca – ki ima slovensko arhitekturno-urbanistično srenjo upravičeno za zadnjo po-

stojanko stalinizma - je enkrat takrat dal epohalen intervju za Razglede, v katerem je razložil svojo vizijo revitalizacije območja (s Kongresnim trgom vred).«⁸

Crnkovič je, kar nazorno izhaja iz tega citata, idealen korporativistični oz. tajkunski kolumnist, saj ga ne mučijo nikakršni pomisleki o tem, ali so Anderlič, Gantar in podobni upravičeni rušiti arhitekturne spomenike v Ljubljani. Nikakršnih pomislekov tudi nima o potrebi po javni razpravi – zanj je nesmiselna, nič ne more prispevati in je zgolj izraz naivnosti razpravljalcev, ki ne doumejo, da v sporu s kapitalom in tajkuni nimajo nikakršnih možnosti. Medtem ko se množice novinarjev mučijo, ker jih trpinčijo uredniki in lastniki medijev, da bi se podredili in pisali tisto, kar jim polagajo na jezik uredniki in lastniki-tajkuni, Crnkovič uživa in orgazmira, ko piše prav to. Zato so ga ob iskanju urednika novega časopisa presojali kot možnega kandidata. Njegova prednost je bila, da bi časopis ustvarjal bolj po okusu lastnikov kot kdor koli drugi. Težava pa bi bila, da bi bil ta medij skrajno dolgočasen, saj ne bi dopuščal kresanja mnenj in bi se ga ljudje po prvem zanimanju vedno bolj izogibali. To je Crnkovičeva drama. Bil bi idealen urednik (s popolnim poslušom za okus lastnikov), vendar bi vsak medij neizogibno zapeljal v bankrot, ker ne bi dopuščal nobenih pomislekov in bi ga očistil vsakršne debate.

Prav to je že naredil z Našimi razgledi, kjer je komaj prikrival svojo zlovoljnost ob pogrošnosti javne razprave, ki je v njih potekala, zato jih je končno zadušil. Vedno si poišče velikega Drugega, avtoriteto, ki stoji za njim, on pa v njenem imenu soli pamet celemu svetu. Ko pa se kdo oglasi proti njemu, pokliče zaščitnika in ga naščuva proti predrznežu. Naši razgledi so bili obsojeni na propad v tistem trenutku, ko je bil Crnkovič imenovan za urednika, saj so bili samo nekakšna izčrpnjša in poglobljena pisma bralcev s pisci z vseh vetrov, brez vsake skupne radikalne osti, kot so jo imeli Nova revija, Problemi ali Časopis za kritiko znanosti. Bili so preprosto oglasna deska 10.000 slovenskih izobražencev in kot takšni niso šli nikomur bolj na živce kot njihovemu zadnjemu uredniku.

Crnkovič je najprej opozoril, da javna razprava o Šumiju ni imela nobenega vpliva na neustavljivi stroj kapitala, ki lomasti po mestni arhitekturi, najraje ravno po najbolj dragocenih arhitekturnih spomenikih (ker so ob nakupu najcenejša gradbena jama). Za njihovo ohranitev ni dovolj le obramba civilne družbe in angažiranih intelektualcev (po Crnkovičevem mnenju tako in tako nepotrebna in nesmiselna), če je javnim funkcionarjem figo mar za javno dobro in za argumente kulturnozgodovinske stroke. Glede Šumija je že bilo tako, da sta obe županji, Vika Potočnik in Danica Simšič, ravnali v odnosu do stroke in intelektualcev tako kot Slobodan Milošević na svojih velikih zborovanjih, kjer je na glasne pozive odgovarjal: »Ne čujem vas dobro.« Obe županji sta imeli druge opravke in sta bili v ognju čim hitrejšega odmetavanja občinskega premoženja v roke tajkunov, hkrati s strogo dvignjenim kazalcem in drastično visokimi najemninami za stanovanja in lokale, ki so jih potrebovali navadni državljani. Teh tudi prodajati nista hoteli, saj ju drobiž in potrebe meščanov niso zanimali.

Pač pa je znal poslušati Marko Crnkovič, ki je prepoznal nesmiselnost in izgubljenost prizadevanja, da bi Šumi ohranili kot arhitekturno dediščino. Kaj bi zgubljal čas z razpravami v veter, si je rekel že davnej. Z vso močjo se je zagnal na stran vladajočih gluhih javnih funkcionarjev in tajkunskega kapitala in se jim postavil v bran. Kot instinktivno nadarjeni piarovec je vedel, kaj je treba storiti v taki situaciji – osmešiti nasprotnike (»pijanček iz Šumija«), jih narediti za najgrozovitejše strašilo (»zadnja postojanka stalinizma«) in izpostaviti neperspektivnost (»tam sta domovali prodajalna hrčkovi in zanikrna špecerija«).

Crnkovič je svoje karte mirno položil na mizo in ga Šumi ali Kolizej tudi nista v resnici zanimala. Njegovi cilji pri služenju tajkunskemu kapitalu so splošnejši: »Šumi je bil propadajoča, umirajoča, puščobna in nezanimiva stara hiša, ki je centru Ljubljane delala sramoto (tako kot še danes vse hiše v Šumijevi vrsti do križišča z Rimsko).« Šlo mu je torej za rušenje celih ulic in tudi ni skrival, s kom pri tem simpatizira – z Matjažem Gantarjem, ki je hitreje obogatel z upravljanjem državljskih delnic kot Anderlič z lobiranjem

pri javnih funkcionarjih, se prej spomnil rušenja Šumija kot Anderlič rušenja Kolizeja, svoj kapital prenesel na varnejše Kajmanske otoke in ki zdaj vodi ekonomski odbor LDS ter uči naivne ljudi gospodarske politike, da ne bi ta slučajno zašla v konflikt z interesi tajkunov.

S tega vidika je Anderličeva odločitev, da kupi zavarovani spomenik Kolizej in ga poruši, zamudniška in neoriginalna, čeprav je rušenje arhitekturnih spomenikov v Ljubljani odlični tajkunski posel. Tako kot je Crnkovičevo pogrevanje izjave Borisa Podrecca o slovenski arhitekturno-urbanistični srenji kot zadnji postojanki stalinizma cinično in obsceno: na eni strani imamo veselo družbo »Šumijevcev«, hedonistov, ki jim ni le do druženja, ampak premorejo razumevanje tudi za kraj, kjer se družijo, na drugi strani pa brezobzirnega oportunisto, katerega asketski užitek je stopnjevanje cinizma in zlovoljnosti. Kdo ima zdaj tu značilne Stalinove karakteristike, kdo uporablja stigmatizacijo, kdo uživa za hrbotom javnosti in v prizadevanju drugih?

In skupaj s Šumijem, poleg celih ulic podrtij, se je Crnkovič spravil še na Kolizej. Družabnega življenja v njem sicer ne interpretira tako moralistično kot podeželski malomeščani – da je šlo pol za hlev, pol pa za kurbišče – ampak po svojem šumijevskem modelu interpretacije (zapijanja hipijevskih umetnikov): tudi v Kolizeju so nekoč »kadili pipe oficirji in člani deželnih stanov in podobna gospôda – ki je po mojem itak govorila nemško, če smo že pri pomenu te pravljice za današnje slovenstvo«. V blatenju varstva kulturne dediščine in opravičevanju njenega rušenja poseže celo po najbolj odvratnem nacionalističnem argumentu, da so oficirji v Kolizeju govorili nemško, kar razodeva njegovo popolno pomanjkanje argumentov.

Presenetljivo je, da Anderlič Crnkoviča ni angažiral kot piarovca v pogonu za zrušenje Kolizeja. Očitno je presodil, da je Crnkovič na ideološkem polju preveč neotesano destruktiven in da potrebuje za Kolizej bolj salonsko uglašene glasove, kakršna sta Krečič in Rotovnik, ki predstavljata dve etablirani kulturni ustanovi, Crnkovič pa le sam sebe. Vendar pa je Crnkovič pogreval Podreccin strah pred stalinizmom in grozo pred komunizmom. Podrecca, ki se rad predstavlja kot ustvarjalni arhitekt, se je pojavil kot ideolog tako pri rušenju Šumija kot Kolizeja, da bi v Ljubljani končno minilo obdobje stalinizma in bi se začela svetla doba svobodnega podjetništva Anderličevega in Gantarjevega tipa.

Slepi in gluhi

Med Anderličeve tarče spada še grad Škrljevo pri Šentrupertu na Dolenjskem, blizu katerega je bil rojen. Grad je tako kot Kolizej spomeniško zavarovan, zdaj pa žalostno propada. Anderlič ga je kupil tako kot Kolizej in njegove stanovalce, podobno kot stanovalce Kolizeja, izselil na način, ki ga je sam komentiral v televizijskem prispevku: kaj pa narediš, če se nekdo pojavi v tvojem stanovanju – brčneš ga iz njega. Nadaljnja podobnost s Kolizejem je v tem, da je nekdanja županja Trebnjega Marica Škoda prodala Anderliču grad s pogojem, da bo občina zgradila celotno infrastrukturo v širšem območju gradu, ceste, kanalizacijo itd., to pa bi povzročilo, da bi bile druge krajevne skupnosti v občini več let brez financiranja. Zato so nekateri občinski svetniki proti županji vložili kazensko ovadbo in je morala odstopiti. Danes je zaposlena, kdo ugame – pri Anderliču. Tu se podobnost z zgodbo Kolizeja konča, saj postopki na Dolenjskem očitno potekajo bolj zakonito in bližje politični kulturi kot v Ljubljani, kar nekaj pove o današnjem razmerju med mestom in podeželjem ter koruptivnostjo in politično in pravno kulturo.

Kolizej je torej samo korak v vrsti spornih Anderličevih nepremičninskih projektov s skupnim vzorcem – neodgovorne županje in župani ob podpori nekompetentnih in pišmeuhovskih občinskih funkcionarjev kulturni spomenik nenadomestljive vrednosti prodajo tajkunu za minimalno ceno. Vedo, da ga namerava porušiti, in ga pri tem podpirajo na vse načine, administrativno, v nastopih v javnosti in z raznimi posredovanji. Za vrednost enega večjega stanovanja v mestnem centru Ljubljane je Anderlič kupil ogromno parcelo Kolizeja v središču mesta, kjer bo zgradil trimestno število stanovanj. Njegov edini manjši problem je, da mora zdaj še urediti dovoljenje

za rušenje. Ne glede na to, da gre za javni spomenik nenadomestljive kulturne in arhitekturne vrednosti, si zdaj nekateri najpomembnejši javni funkcionarji prizadevajo, da bi pripravili javno mnenje in uredili vse potrebne administrativne odloke, da bi novi lastnik lahko pričel rušiti in počel z gradbeno jamo vse, česar se le lahko domisli, da bi mu prineslo večji dobiček. Pred Anderličevim nakupom Kolizeja javni funkcionarji niso znali ali hoteli narediti ničesar, da bi ga revitalizirali in z njim obogatili mesto. In isti, prej nedomiselnimi javni funkcionarji so po nakupu Kolizeja nenadoma postali izvorni in domiselni, kako bi bilo mogoče kulturni spomenik porušiti kljub temu, da je zavarovan z občinskim in državnim odlokom.

Jankovič kot zaprisežen zagovornik rušenja Kolizeja v ljubljanskem mestnem svetu nima nikakršne učinkovite politične opozicije, ki bi lahko te ne-transparentne ter za občino in javni interes škodljive posle preprečila ali o njih vsaj učinkovito obvestila javnost. Pričakovali bi tudi, da bi policija in tožilstvo razkrila ne le sporno početje kupca, ampak tudi sporno početje županja in župana ter drugih občinskih funkcionarjev in inšpekcije, ki je obveščena o celi paleti kršitev ZVKD, pa ne stori ničesar. In končno bi bil izhod v tem, da bi občani reagirali in se postavili v bran Kolizeju s civilno iniciativo, protesti ter na naslednjih volitvah z neizvolitvijo korumpiranih javnih funkcionarjev naredili konec takemu ravnanju. Dejansko pa so meščani deprimirani in brezvoljni glede devastacijskih učinkov privatizacije in denacionalizacije ter se umikajo v zasebnost, saj se bojijo, da jih bodo, če bodo javno povzdignili svoj glas proti lopovščini, preganjali na vse mogoče načine.

Jože Anderlič očitno do odločitve, da kupi in poruši Kolizej, ni prišel nepremišljeno in na mah, ampak se je ta možnost pri njem izoblikovala skozi vrsto izkušenj s podobnimi nepremičninskimi transakcijami, ob katerih je razkril čudežno moč svojega »lobiranja« pri javnih uradnikih. Ugotovil je, da lahko, če jih primerno motivira, pri njih doseže tudi najbolj sporne in nerazumne ukrepe v škodo javnega interesa. Današnja družba in njeni javni uslužbenci so postali skoraj slepi in gluhi za korupcijo. Vse to se je dogajalo v času, ko je vladna večina ukinjala državno protikorupcijsko komisijo, in v okoliščinah, ko je bil doslej odkrit in obsojen samo en državni sekretar, ki je kar po telefonu in prek klicev svoje žene zahteval, da mu klienti vendar izplačajo dogovorjene podkupnine. Dogajanje pa še zdaleč ni posebnost Slovenije. Colin Crouch pravi, da »je ta tip ekonomije torej izredno ranljiv za korupcijo, kot je postalo jasno po knjigovodskih škandalih, ki sem ji obravnaval prej«.⁹

Čeprav ima javnost informacije o spornosti mnogih projektov privatizacije, je podrobna dokumentacija o tem skoraj nedostopna. Tožilstvo in policija pa sta vsaj onemogočena, če ne povsem nemotivirana, da bi tajkunizacijo sankcionirala. Obstaja tudi zelo malo izračunov o javni škodljivosti posameznih poslov. Šele poznejše generacije bodo iz gore arhivskih podatkov raziskovale tisto, kar bi morala sedanja generacija. Ekonomist Jože Mencinger, enako kakor drugi kritiki netransparentnosti privatizacije, opozarja, da gre za prodaje javnega premoženja akterjem, ki so svojo pot začeli revni kot cerkvene miši in ki so svoje nakupe javnega premoženja financirali zgolj iz dohodkov iz tega istega premoženja. V sistemu, ki bi deloval v javnem interesu (mesta, občine, države), bi torej ustrezno vodeno poslovanje mestom, občinam in državi prineslo prav take dohodke kot tajkunu, s prodajo in privatizacijo javnega premoženja pa so bili ti stalni in zanesljivi dohodki izgubljeni in narejena je bila trajna škoda javnemu interesu.

Kolizej seveda ni tipičen primer privatizacije in oškodovanja javnega interesa mesta. Bolj tipična je prodaja javne garaže v Trdinovi ulici. Vendar so si mestni funkcionarji menda globoko oddahnili, ko so Kolizej končno prodali Anderliču in jim ni bilo več treba skrbeti za stavbo, ki bi jo bilo treba sanirati in napolniti s sodobnimi kulturnimi in družbenimi dejavnostmi, kot je izvorno naredil Withalm v svojem času. Občinskim funkcionarjem v Ljubljani se je zdelo, da so se s prodajo Kolizeja Anderliču znebili skrbi za najemnike v njem, za popravilo in sanacijo hiše, povrnitev sijaja kulturnega spomenika, podoba celotnega mestnega območja okoli Kolizeja. V Kolizeju so videli le stroške in probleme, medtem ko je Anderlič prepoznal v njem ceno gradbeno jamo in velike dobičke.

Uničevanje dobrega imena

V nemškem jeziku obstaja izraz Rufmord, umor dobrega glasu. Ta izraz ali uničenje spomina na Kolizej bi bil primeren naziv za javnomnenjsko kampanjo, ki jo je sprožil Jože Anderlič, ko je postal lastnik Kolizeja. Ni bilo dovolj, da so množični mediji skoraj brez kritike spremljali nezakonit arhitekturni natečaj za »novi« Kolizej – nezakonit, ker slovenski arhitekti na njem niso smeli sodelovati, pa tudi zato, ker je temeljil na ideji porušitve zaščitenega kulturnega spomenika, kar bi lahko odvrnilo od sodelovanja vsakega kulturno in zgodovinsko osveščenega arhitekta. Svojemu projektu je Anderlič dal ime »Novi Kolizej«, kar je značilna perverznost. Akterju spornega početja ne zadošča, da se okoristi z uničenjem kulturne dobrine javnega pomena, prilasti si in izkoristi še njen naziv ter hkrati stori vse, da jo spravi na slab glas in jo izbriše iz ljudskega spomina in spomina prebivalcev mesta, ki mu je celih 150 let dajala pomemben pečat.

Za to niso zadoščale samo informacije pohlevnim in nekritičnim javnim medijem, ki so operacijo sprejeli z značilno otopelostjo za socialne krivice in uničevanje kulturne identitete mesta in njegovega prebivalstva. S smislom za novi medij internet je Anderlič ob pomoči vrste samooklicanih strokovnjakov pogнал medijsko kampanjo, da bi prepričal javnost, kako smiselna in potrebna je porušitev Kolizeja. Njegova kratka zgodovina Kolizeja, ki po svoji pristranskosti in ciničnosti spominja na Kratko zgodovino VKP(b), izvede demontažo zgodovinskega spomina, ki pa seveda ni mogla ostati omejena na Kolizej. Prične se s stavkom: »Arhitekt in poslovnež Josef Benedikt Withalm je postavil večnamenski vojaški objekt najprej na Dunaju, potem v Gradcu in enakega med leti 1845-47 še v Ljubljani. Stavbo, ki so jo imenovali Kolizej, so zgradili kar v opuščeni gramoznici izven mestnega obzidja, da ne bi motila mesta.« Iz vedut Ljubljane iz 19. stoletja se je zlahka mogoče prepričati, da je ta izjava popolnoma neresnična. Če bi se Anderlič ravnal po Withalmu, bi se s svojim projektom »Novega Kolizeja« kultivirano umaknil na današnji mestni rob in ga postavil tam, in če bi Withalm takrat ravnal tako brezobzirno kot Anderlič danes, bi zrušil množico manjših zgradb v mestu, da bi naredil prostor za svojo. Vse tiste zgradbe bi bile danes izgubljene, tako pa imamo relativno ohranjeno mestno središče in Kolizej, ki sta s svojo srednjeevropsko in slovensko privlačnostjo, avtentičnostjo in neponovljivostjo evropsko in svetovno primerljiva. Zavedati se moramo, da te arhitekture ni mogoče posnemati. Danes ni več mojstrov, ki bi jo lahko zasnovali in zgradili. Tudi arhitektura je hči svojega časa in ne more čez obzorje, ki ji ga ta določa. Je torej neponovljiva in kot takšna neprecenljive vrednosti.

Anderličevo besedilo se nadaljuje takole: »Ta v bistvu logistični objekt je bil namenjen potrebam avstrijskega vojaštva na pohodih iz notranje Avstrije v severno Italijo kot nastanitveni, oskrbni in zabaviščni prostor. Stavba je že kmalu začela buriti duhove, saj jo je denimo Prešeren poimenoval 'hudičeva hiša', bojda ne brez razloga (...).« Presenetljivo se tu srečamo z moralističnimi izjavami, ki jih ne bi pričakovali od nekoga, ki najde nešteto poti za izogibanje zakonom in predpisom o privatizaciji javnih objektov, predpisom o varovanju kulturne dediščine ter o prepovedi gradnje v zelenih conah. Posebno absurdna je trditev, da je Kolizej postal središče splošne nemorale, saj je ta stavba omogočila meščanom Ljubljane, da vojaki in oficirji ob svojih postankih v mestu niso bili več nastanjeni po njihovih stanovanjih, kar je gotovo lahko bilo večji vzrok spotike in ustvarjalo več težav z mestno moralno.

Da pa mora Prešeren domnevno služiti kot vzor filistra in malomeščanskega moralista in da je Kolizej poimenoval »hudičeva hiša«, je sprenevedanje in zavajanje. Prešeren je bil demokrat in veseljak, ki ga ni bilo sram ljudskega veselja in zabave. Zadnji bi bil, ki bi dvignil svoj glas proti obojemu. Tudi se ni nikoli trudil, da bi postal vzor malomeščanske morale, kot so hoteli prikazati Anderličevi pisci prikaza »Kolizej skozi čas«. Da so morali celo Prešerna potegniti v blato filistrske morale, samo kaže na brezobzirnost, s katero si prizadevajo uničiti dobro ime Kolizeja.

To moraliziranje Anderliču tudi ne pristoji, saj se je v nekem pogovoru za televizijo raznel in zbesnel nad zadnjimi stanovalci v socialnih stanovanjih v

Kolizeju z besedami: »Kaj pa bi storil nekdo, ki bi našel tuje ljudi v svojem stanovanju? Brncil bi jih v rit ven iz njega.« Neotesani slog ni upravičen, saj Kolizej ni bil nikoli Anderličevo stanovanje, zanj je bil vedno le prihodnja gradbena jama. Bil pa je 150 let stanovanje socialnih stanovalcev. Šlo je torej za njihovo stanovanje in za sramotno prodajo Mestne občine Ljubljana, ki je zgradbo prodala rušitelju brez ozira na pravico stanovalcev in brez ozira na pravico mesta in prihodnjih generacij do ohranitve kulturnega spomenika.

Popolno odtujenost od tedanje in današnje socialne realnosti izpričuje tudi naslednji stavek: »Po končanih vojnah v severni Italiji v osemdesetih letih devetnajstega stoletja je bil objekt na obrobju mesta preurejen v socialna stanovanja.« Tako v času gradnje Kolizeja kot danes je vladalo veliko pomanjkanje stanovanj za ljudi z nižjimi dohodki in Kolizej je prispeval k premagovanju te stiske. Zato bi bil danes lahko vzor premagovanja socialnih stisk, socialnih razlik in skupnostnega reševanja pomanjkanja cenejših stanovanj. To je seveda z vidika gradnje najekskluzivnejših in najdražjih stanovanj nenavadno, zlasti pa z vidika konkuriranja socialnih stanovanj za lokacije ekskluzivnih stanovanj in javnih prostorov za različne družbene plasti. V gornjem stavku je ključna sopomenskost izrazov »objekt na obrobju mesta« in »socialna stanovanja«. Ta sopomenskost sugerira obrobnost socialnih stanovanj, kar je ob današnjem pomanjkanju cenejših stanovanj evidentno dejstvo, Anderličeva stanovanja pa vseskozi spadajo med najdražja v mestu, kar naj bi sugeriralo njihovo »centralnost«.

»Po drugi svetovni vojni je bil objekt nacionaliziran. Prešel je v last Mestne občine Ljubljane ter še naprej služil za bivanje socialno ogroženih meščanov in za razne obrtne dejavnosti.« Pri tem pisci pozabijo omeniti, da je povojna socialistična oblast Kolizej obnovila in poskrbela, da je prenehal propadati in da so se v njem izboljšali pogoji za bivanje in delo. Ob takratni stanovanjski stiski je tedanja oblast naselila v njem brezdomce in s tem Kolizeju dala socialno in kulturno funkcijo, za katero sta današnja mestna in državna oblast slepi in gluhi. Novi lastnik Anderlič pa ni le pod pritiskom izselil zadnjih prebivalcev, temveč ni storil ničesar za zaščito stavbe pred zamačkanjem in hitrim propadanjem. Slabšega ravnanja z arhitekturnim spomenikom v zgodovini Kolizeja še ni bilo.

»Zaradi hitre in neakovostne gradnje je opeka v teh 157 letih popolnoma preperela in izgubila svojo nosilno trdnost. V tem obdobju je z odstranitvijo ključnih delov zgradbe na fasadah objekt izgubil tudi svojo prvotno zunanjo podobo, notranjost pa so uporabniki predelovali po lastnih potrebah in željah, in to brez kakršnega koli nadzora.« Vsak stavek Anderličevega opisa Kolizeja sugerira nujnost rušenja, je pa daleč od resnice. Čeprav se je namembnost stavbe spreminjala in se je stavba prilagajala času in družbenim spremembam, je ohranila tako estetsko celovitost in eminentnost kot množico detajlov. Oboje je mogoče razbrati iz vedut Ljubljane in Kolizeja iz celotnega obdobja ter iz grafičnih prikazov detajlov. V urejeni pravni državi bi se mesto Ljubljana in država Slovenija potrudila in zbrala sredstva za celovito obnovo Kolizeja, ki bi jo lahko časovno raztegnili na nekaj let, tako da bi bila obnova javno finančno vzdržna ter arhitekturna, umetnostnozgodovinska in socialna vrednost ohranjena. Z današnjimi tehničnimi sredstvi to ni nikakršen problem, rušiteljem Kolizeja pa se je v protislovnih izvajanjih tudi zapisalo, koliko bi to stalo: 30 milijonov evrov. Verjetno je številka nekoliko pretirana glede na to, da so vse Anderličeve gradnje po ceni kvadratnega metra v cenovnem vrhu. Nedvomno pa ni tehničnih ovir za renoviranje Kolizeja, so tudi potrebe kulturnih ustvarjalcev in potrebe po družabnih prireditvah tako civilne družbe kot države in je seveda potreba po ohranitvi tega arhitekturnega spomenika v čim bolj originalni obliki, saj nam neposredno oživlja arhitekturo iz Prešernovega časa.

Napad na kulturno in družbeno identiteto

»Kultura se ne nanaša na posameznega človeka, temveč je vselej povezana z družbo. Ta socialni element kaže na pomen diskurza, interpretacije in tistega, kar jo povezuje. Poleg tega kulturo sestavljajo, poleg okolja, ki so ga ustvarili

Ljudje, 'sekundarnega' okolja, naravno okolje, in duhovni element kot tudi materialni element. Kultura ne obsega samo gradbenih in umetniških del, temveč tudi moralo, religijo in druge duhovne vrednote kakot tudi običaje, tradicijo in glasbo,¹⁰ pravi Kerstin Odendahl. Hkrati poudarja historični element kulture. Brez zgodovine kultura ni možna, čeprav ni omejena na zgodovinsko perspektivo, ampak ravno odpira nove perspektive prihodnosti in bogastva za prihodnje generacije. S tem odpira dve možnosti: odprtost, inovativnost, kreativnost, družabnost in družbenost ljudi, spremenljivost in družbeno dinamiko, generira demokratični značaj družbe, javno razpravo, primerjave in transparentnost relacij znotraj nje, njenih elementov in motivov, in znotraj preteklih, sedanje in bodočih generacij; in hkrati s to odprtostjo ustvarja podlago njihove integracije in njihovih identitet.

Vsi elementi v sporu o Kolizeju, ki je samo simptom dogajanja okoli Šumija, Plečnikove in Fabianijeve dediščine, Cukrarne itd., prihajajo do polnega izraza v negativni obliki. Vandali, ki si prizadevajo za zrušenje Kolizeja, si ne prizadevajo kar tako za njegovo zgodovinsko, socialno in umetnostno diskreditacijo. Najprej morajo ideološko razrušiti in uničiti Kolizej, diskreditirati njegovo zgodovino, njegovega snovalca, tedanje družabno življenje, tedanje moralo in kvaliteto tedanjega gradbenega materiala, kar počnejo le na podlagi svojih predsodkov in ideologemov. Toda je zanje važno, da zasedejo ključni medijski prostor kulturne in socialne osveščenosti sedanje generacije in njen transcendentalni pomen, tudi v razmerju do politične oblasti, tako da ga lahko omejijo in uničijo v njeni banalni imanenci (»je zgolj podrtija brez vsakega nadaljnega pomena«).

K. Odendahl poudarja element »pomenske vsebine«, ki je ključen za kulturno dediščino, za Kolizej, kjer ne gre samo za to, da se izbriše, očrni, moralno diskreditira njegova družabna/socialna in umetnostna zgodovina, ampak da se izbriše tudi sam smisel in posluš sedanje generacije za družabne/socialne in umetnostne vsebine ter njihove aktualne pomene. Šele to omogoči neovirano in polno divjanje kapitala, tudi v procesu njegovega polaščanja in podrejanja politične oblasti. Kar počnejo Gantar, Anderlič, Krečič, Rotovnik, Crnkovič in vesela družba njihovih adeptov, je ideološko ubijanje pomenskih vsebin ključnih družbenih identitet v socialni samopercepciji sedanje generacije – kako si ta opredeljuje svoj smisel, svojo družbenost, svoja transcendentalna obzorja, tudi svojo kulturo in moralo. Vsebinsko in pomen njene identitete hočejo izbrisati, tako kot tudi vsebinsko pravne zaščite kulturne dediščine, skupaj s socialnimi in lastninskimi pravicami ljudi. Ko Anderlič na ustavno sodišče naslavlja zahtevo, da se prizna njegova lastninska pravica na Kolizeju, ne gre zgolj za uresničitev lastninske predprave pred pravico javnosti do ohranitve javnega arhitekturnega in kulturnega spomenika, temveč za uveljavitev ekskluzivne pravice njegove lastnine proti vsem drugim pravicam državljanov oz. javnosti. Torej ne gre za uveljavitev pravice katere koli lastnine, temveč za uveljavitev asocialne tajkunske ambicije proti javnemu interesu, tajkunske lastnine proti pravni in socialni državi ter proti ohranitvi kulturne dediščine.

Zakon o kulturni dediščini, sprejet februarja 2008, javni značaj kulturne dediščine postavlja v ospredje in definira dediščino kot »dobre, podedovane iz preteklosti, ki jih Slovenke in Slovenci, pripadnice in pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti in romske skupnosti, ter drugi državljanke in državljani Republike Slovenije opredeljujejo kot odsev in izraz svojih vrednot, identitet, verskih in drugih prepričanj, znanj in tradicij. Dediščina vključuje vidike okolja, ki izhajajo iz medsebojnega vplivanja med ljudmi in prostorom skozi čas« (ZVK, 1. člen). Zakon postavlja sto let kot pomemben mejnik v definiciji dediščine, Kolizej pa ima 160 let in tako estetsko, časovno in po svojem javnem pomenu sodi v arhitekturno dediščino vrednot, identitete, prepričanj, (tehničnega, umetniškega in gradbenega) znanja in tradicije Ljubljane, Slovenije in srednje Evrope. Vendar ni gotovo, da mu pravna praksa in praksa sodišč zagotavljata tak status glede na izpostavljenost tveganju, da ga Anderlič poruši in spremeni v dobičkanosno gradbeno jamo. Šele soočenje zakona in družbene prakse ter usoda Kolizeja bosta pokazali, ali je zakon mrtva črka na papirju ali pa je pravna država zmožna zaustaviti vandalske ambicije tajkuna.

Njegovemu prizadevanju, da bi porušil kulturni spomenik, v tem pogledu stoji nasproti javna korist varstva Kolizeja. Varstvo dediščine je v 2. členu izrecno opredeljeno v javno korist, zlasti pa ne v korist lastnika v ekscesni obliki, da bi lahko spomenik porušil. Podrobnejši pogled v vsebino javne koristi varstva dediščine pokaže, da Anderlič s svojim sedanjim ravnanjem krši večino določb varovanja javne koristi: ker je zagrabil Kolizej kot gradbišče, da bi pripravil rušenje in preprečil dostop javnosti do spomenika, hkrati pa je dal prekiniti odtočne cevi za deževnico, tako da ta teče v stavbo oz. v njene temelje, dal odpreti več oken in ni dal popraviti mest, kjer vlaga in voda vdirata v stavbo, je prekinil in onemogočil nadaljnje delo na identifikaciji dediščine Kolizeja, njenega dokumentiranja, preučevanja in situ in otežil njeno interpretiranje.

Predvsem pa je Anderlič prekršil določbe drugega člena, ki določajo obveznost »ohranitve dediščine in preprečevanja škodljivih vplivov nanjo«, »omogočanje dostopa do dediščine ali do informacij o njej vsakomur, še posebej mladim, starejšim in invalidom«, »predstavljanje dediščine javnosti in razvijanje zavesti o njegovih vrednotah«. Z zazidavanjem oken in vrat ter postavitvijo gradbene ograje okoli Kolizeja je Anderlič posegel tudi v splošne pravice javnosti, ki jih glede varstva dediščine določa zakon: predstavljanje dediščine javnosti in razvijanje zavesti o njenih vrednotah, celostno ohranjanje dediščine, spodbujanje kulturne /in arhitekturne / raznolikosti s spoštovanjem različnosti dediščine in njenih interpretacij ter glede sodelovanja javnosti v zadevah varstva.

Poseben dragulj zakona je določba v četrtem členu, da je »vsakdo odgovoren za spoštovanje dediščine drugih prav tako kot svoje lastne«. To je seveda le bolj podrobna opredelitev iz ustave, kjer je Slovenija določena kot pravna in socialna država. To konkretno pomeni, da je Anderlič odgovoren za spoštovanje dediščine Kolizeja v odnosu do preteklih, sedanje in prihodnjih generacij Ljubljane, Slovenije in srednje Evrope tako kot svoje lastne. Presenetljivo je, da je kupil in obnovil posest svojih prednikov Pule na Dolenskem in ga spremenil v »elitno posestvo«, kjer mu privrženost izkazujejo različni mediji in javne osebnosti, ki jih ne moti spornost njegovega ravnanja s Kolizejem in drugimi lastninskimi pridobitvami. Pri njih in pri njem vlada amnezija glede povezave med posestvom Pule in Kolizejem ter med spoštovanjem kulture, tradicije, pravic drugih in svojih lastnih. Medijsko izpostavljanje posestva Pule je v drastičnem nasprotju z ograjevanjem in zazidavanjem ter nameranim rušenjem Kolizeja.

Pravica javnosti do dostopa

Javna dostopnost kulturne in arhitekturne dediščine kot pravna vrednota ima svoje korenine v francoski revoluciji, ki je dotedanji sedež Burbonov spremenila v muzej in ga odprla za javnost. Pravica dostopnosti za javnost je bila s tem uveljavljena hkrati kot pravica javnosti do teh kulturnih vrednot, ki jih niso porušili niti privatizirali, ampak opredelili kot eminentno javno vrednost. Kerstin Odendahl poudarja, da je dostopnost za javnost pomembna za pospeševanje znanstvenega raziskovanja, kulturnega učinkovanja in stopnjevanja kulturne vrednosti posamezne kulturne dobrine. »Socialni element kulture pogojuje, da je pomen posameznega predmeta za nek kulturni krog tesno povezan z njegovo vpetostjo v družbo. S tem ko je javnosti omogočen dostop do kulturne dobrine, ta ostaja živi sestavni del kulturne dediščine.«¹¹ Opozarja, da z »dostopom« ni mišljen samo neposredni dostop do umetniškega dela ali arhitekturne stavbe, temveč tudi možnost seznanjanja in soočanja s kulturnimi dobrinami. Poenostavljeno rečeno, gre za to, da ne pride do »zaklepanja kulturnih vrednot pred javnostjo«. Opozori tudi, da nacionalna zakonodaja zavaruje pravico dostopnosti javnosti do kulturnih dobrin v zakonih o varstvu kulturne dediščine na tak način, da mora biti dostopna v okvirih sprejemljivega za lastnika nepremičnine.

Anderličevo ravnanje je torej zunaj vseh pravnih ureditev glede dostopnosti javnosti. Prav tako pa je škandalozno ravnanje javnih funkcionarjev, ki so mu Kolizej prodali za prgišče denarja in pri tem ogrozili obstoj Kolizeja in pravico javnosti, da ima dostop do njega. Za to si zaslužijo polno moralno

obsodbo, ne pa nadaljnega opravljanja svojih funkcij. Kar pa zadeva Anderliča, ima lastnina tudi svojo socialno funkcijo, ki jo je lastnik dolžan spoštovati, sodišča pa uveljavljati. Če se bo to v resnici zgodilo, bo potrdilo ali zavrglo domnevo o obstoju pravne in socialne države, kar zadeva Kolizej. Slovenski zakon o kulturni dediščini je restriktiven do pravic javnosti in določa, da se »lastninska pravica in druge stvarne pravice na dediščini omejuje le v najmanjšem možnem obsegu, ki je potreben za uresničevanje varstva« (5. člen). Vendar pa »varstvo« dediščine še vedno ostaja prioriteta, ki izključuje njeno uničenje kot pravico lastnika. Ker zakon v 10. členu postavlja starost dediščine na 100 let, je Kolizej tudi prek te splošne določbe uvrščen v kategorijo kulturne dediščine, hkrati pa gre za eminentno javno stvarbo z vrsto umetniško-zgodovinskih vrednosti, ki uteleša tradicijo, dragoceno in kulturo Ljubljane, Slovenije in srednje Evrope.

»Dotrajanost« Kolizeja

Najspornejši del zakona o varstvu kulturne dediščine je 31. člen, ki opredeljuje kulturnovarstveno soglasje za raziskavo in odstranitev dediščine. O tem vprašanju obširno piše Kerstin Odendahl, zato se omejujem le na ključne pripombe. Kulturnovarstveno soglasje za odstranitev spomenika ali registrirane nepremične dediščine lahko izda minister za kulturo, »če se ugotovi dotrajanost ali poškodovanost spomenika in dediščine, ki je ni mogoče odpraviti z običajnimi sredstvi, ali če spomenik ali dediščina ogroža varnost ljudi in premoženja in če je bil spomenik pred tem ponujen v prodajo po ceni, ki upošteva njegovo stanje«. Pri Kolizeju gre za spomenik, ki ga lastnik očitno zavestno in trajno degradira z namenom, da bi dosegel takšno stopnjo njegove dotrajanosti oz. poškodovanosti, da bi ga lahko porušil. Če bi inšpekcija za kulturno dediščino delovala ustrezno, mu tega ne bi dovolili. In če bi javni funkcionarji z županom Jankovičem na čelu, pa tudi s prejšnjima županjama, ki sta sokrivi za prodajo rušitelju, ravnali v korist zaščite Kolizeja, bi bilo to početje onemogočeno.

Tako pa se pojem »dotrajanost in poškodovanost« spomenika oz. dediščine izkaže za ideološki in je izgovor akterjem rušenja Kolizeja oz. kulturne dediščine sploh, saj je Kolizej zgolj simptom tajkunskega vandalizma nad kulturno dediščino. Tudi pojem »ponudba v prodajo« je ideološki, saj je Anderlič ponudil Kolizej v prodajo le zato, da je izpolnil ta zakonski pogoj za odobritev rušenja. Župan Jankovič pa ne le, da ni predlagal odkupa v imenu mesta Ljubljana, ampak je prelomil svoje prejšnje zagotovilo, da bo ravnal tako, kot bo rekla stroka. Umetnostozgodovinska stroka se je kljub pritiskom, naj pristane na rušenje Kolizeja, izrekla za njegovo umetnostozgodovinsko vrednost in proti rušenju. Vendar to ni dovolj ne Anderliču ne Jankoviču, prizadevata si za statično ekspertizo, na osnovi katere bi obšli vse argumente in ekspertize ter razglasitev zavarovanja. Župan deluje v odnosu do Kolizeja in sploh kulturne dediščine in Ljubljani enako kot do civilne družbe: ker mu je vlada Janeza Janše s spremembo zakonodaje odvzela del proračuna, jemlje to kot izgovor za zavračanje vsakršnih predlogov za uveljavljanje javnega interesa na področjih, na katerih ni po zakonu zavezan k njegovemu varovanju. Celó brez potrebnih finančnih sredstev bi se kot župan lahko zavzel za ohranitev Kolizeja kot eminentne kulturne in arhitekturne vrednote mesta, saj bi lahko plačevanje odložil na poznejši čas. Toda očitno prav želi, da se Kolizej poruši, saj v njem vidi le tisto, kar mu prigravljajo Anderlič, Crnkovič in consortes, namreč, da »je Kolizej podrtija«.

In kot da bi se zakonodajalec zavedal, da sta pojma »dotrajanost ostaline« in »ponudba v prodajo« le ideološka izraza za odobritev rušenja kulturne dediščine, ki nikogar ne prepričata o svoji legitimnosti, je dodal še tretji instrument za »odstranitev z dovoljenjem« - »izravnalni ukrep«. Lastnik lahko kulturno dediščino poruši, če je pripravljen plačati »denarni znesek v vrednosti povzročene škode, ki nastane zaradi odstranitve arheološke ostaline oz. spomenika«, oz. financira ohranitev primerljivega drugega spomenika. Medtem ko je predhodne določbe zakona mogoče šteti za določbe v javnem interesu varovanja kulturne dediščine, je ta člen evidentno namenjen tajkunom in njihovi potrebi po gradbenih jamah na mestu kulturne dediščine, saj

omogoča njihovo zdesetkanje. Od dveh kulturnih spomenikov enega uničiš in drugega ohraniš. Če ga ohraniš na način, kot Anderlič ohranja Kolizej, lahko pričakujemo zmanjšanje števila kulturnih spomenikov za polovico vsakih naslednjih petnajst let. Razpolovna doba kulturnih spomenikov je s takšnim členom zagotovljena toliko, kolikor se civilna družba in javnost ne zoperstavi tej tajkunski zakonodaji. Odvisna je samo še od potapljanja javne pozornosti v umetno komo s pomočjo dezinficiranih medijev, univerz in javnih funkcionarjev.

Vandalu nad kulturnim spomenikom seveda plačilo »izravnalnega ukrepa« oz. odškodnine ne pomeni nič pomembnega, če je njegov dobiček pri urejanju gradbene jame večji oz. nekajkrat večji od stroškov. Taka določba ni namenjena lastnikom kulturnih spomenikov, ki nimajo podjetniških dobičkanosnih interesov, torej veliki večini ljudi. Rušenje, ki ga omogoča »izravnalni ukrep«, je namenjeno predvsem velikim in eminentnim spomenikom, kakršen je Kolizej. Tu je zemljišče veliko, stroški renoviranja in vzpostavitve javne funkcije ravno tako, zato je Kolizej predestiniran za uporabo te tajkunske zakonske določbe. Vsi trije ključni pojmi v njem (dotrajanost oz. poškodovanost, ponudba v prodajo, plačilo nadomestila) so definirani dovolj dvoumno in nejasno, da je mogoče s koruptnimi javnimi funkcionarji na mestu nepremične kulturne dediščine z dobičkom izpeljati vsak nepremičninski posel.

Potem ko je zakon z 31. členom dal prosto pot tajkunskemu vandalizmu nad kulturno dediščino, se v nadaljnjih členih lahko ponovno vrne k strogi pozici zakonodajne skrbi za to dediščino. 36. člen zakona kar prekipeva od hipokritske skrbi za dediščino: z njo je treba ravnati tako, da se zagotavlja čim večja ohranitev njenih kulturnih vrednot za prihodnost; s spomenikom je treba ravnati tako, da se dosledno upoštevajo in ohranjajo njegove kulturne vrednote in družbeni pomen; lastnik oz. posestnik mora s spomenikom ravnati kot dober gospodar. K tej skrbi zakonodajalca za kulturno dediščino bi lahko dodali, da bi lahko lastnike spomenikov o ravnanju s kulturno dediščino na posebnih tečajih poučeval Jože Anderlič, ki že nastopa na tečajih za nepremičninske podjetnike.

38. člen določa da »mora lastnik varovati spomenik v sorazmerju s svojimi zmoglostmi«, kar v primeru Kolizeja očitno pomeni, da ga lahko varuje tako, da bo iz njega na koncu naredil brezvredno ruševino. Po oceni revije Manager sodi Jože Anderlič v letu 2008 na 11. mesto med slovenskimi multimilijonarji z revidiranim premoženjem 71,2 mio evrov. Kakšne so zmoglosti takšnega človeka, da bi varoval 160 let star spomenik, kakršen je Kolizej, ki je bil v 19. stoletju osrednje družabno prizorišče Ljubljane in v nasprotju s Kazino, kjer se je srečevala družbena elita tistega časa, »hudičeva stavba«, ker so se v njej srečevali in je bila namenjena vsem družbenim skupinam in slojem? Anderlič je poskrbel za posestvo Pule, ki zagotavlja primerno okolje za elitne dogodke. Njegove zmoglosti varovanja kulturnih spomenikov so s tem očitno izčrpane, saj je na drugi strani Kolizej spremenil v koncentracijsko taborišče, kamor njegove elitne družbe ne prihajajo. Tu so samo ograja, ki je ni možno preplezati, grozilni napis o prepovedanem dostopu, zazidana vrata in odprta okna, da dežuje v stavbo, pa prekinjeni odvodni deževnice, ki zato teče v stavbo in njene temelje. Kakšne ukrepe za povečevanje škode na stavbi je še mogoče najti v njej, pa javnost, ki ostaja pred vrati, niti ne more ugotoviti.

Druge kršitve zakona

Kaj v tej situaciji pomenijo določbe 37. člena zakona, da »ima lastnik oz. posestnik dediščine pravico do brezplačnih pojasnil, nasvetov in navodil pristojne organizacije v zvezi z lastnostmi, družbenim pomenom, ohranitvijo in vzdrževanjem dediščine«? Nedvomno je situacija zaradi propadanja Kolizeja urgentna, za takšne situacije pa isti člen določa, da »je pristojna organizacija v nujnih primerih, kadar dediščini grozi neposredna nevarnost poškodovanja ali uničenja, dolžna lastniku ali posestniku nemudoma nuditi strokovno pomoč /iz prejšnjega odstavka/, in to najkasneje tri dni od predložitve pisnega zahtevka«. Zakonodajalec je povsem zgrešil realno situaci-

jo Kolizeja in ustvaril absurdne zakonske določbe; izhaja namreč iz predpostavke o osveščenu, poštenem, v interesu javnosti in prihodnjih generacij delujočem lastniku spomenika, kar v ničemer ne velja za Anderliča, ki Kolizej spreminja v podrtijo.

Anderlič torej svoje vandalsko početje lahko opisuje, kot da ravna s Kolizejem v sorazmerju s svojimi zmožnostmi. Zakon je idealen za tajkune ravno zato, ker je barvno slep za tajkunski razum; z modelom osveščenega, družbeno odgovornega lastnika kulturne dediščine predpostavlja človeka, ki ne bo kupil kulturnega spomenika, da bi ga porušil. Zakon operira z modelom socialističnega lastnika, ki ga je ideologija tajkunske elite pokopala že pred 15 leti, rada pa ga ohranja kot družbeni dekor za discipliniranje poslušnega posameznika, dobrovoljnega in naivnega, ki se pusti oropati vsega, tudi skupne kulturne dediščine. Tako kot družbena realnost je tudi zakon sestavljen iz fraz o družbeni odgovornosti vsakogar in iz maloštevilnih določb, ki dajejo tajkunom možnost, da se otresejo balasta te odgovornosti vsakogar in postanejo to, zaradi česar so tajkuni. Družbena odgovornost je potrebna pri množici naivnih in dobrovoljnih posameznikov, med družbeno elito pa je razumljena kot posebna vrsta idiotizma in deležna ciničnega posmeha.

Po 38. členu lahko »zavod /za kulturno dediščino/ lastniku z odločbo odredi delno ali celotno izvedbo določenih ukrepov za izvedbo varovanja v sorazmerju z možnostmi lastnika ob upoštevanju koristi in ugodnosti, ki jih od dediščine ima. Zmožnosti lastnika ter koristi in ugodnosti iz tega člena se presojajo v okviru obdavčljivega premoženja oz. obdavčljivega prihodka«. Glede na degradacijo, ki jo Anderlič povzroča na Kolizeju, mu zavod ne bi le smel, ampak moral določiti celotno izvedbo ukrepov za zavarovanje spomenika. Zakaj se to ne zgodi?

Čeprav je situacija zavestnega degradiranja Kolizeja v medijih in s tem v javnosti v glavnem potlačena in prikrita, to absurdno dogajanje ni v prvi vrsti stvar medijev. V potlačeni, spačeni obliki, deformirani zaradi pravladujočih tajkunskih interesov, je vendar večina relevantnih akterjev seznanjena s škandaloznim stanjem. Za uničevanje Kolizeja ve župan Janković, ki še naprej vztraja pri porušenju; seznanjen je zavod za kulturno dediščino, ki je zmožni izdati negativno umetnostnozgodovinsko mnenje o rušenju, očitno pa lastniku Anderliču ne zmore določiti sanacije škode in njene nadaljnje preprečitve. Lastnikovo početje je bilo prijavljeno inšpekciji, ki je ujeta v pajčevino dvoumnih predpisov in določb o »zmožnostih lastnika« in »njegovih koristih«. Koliko oškodovanja lahko prenese kulturna dediščina, pa se zakonodajalec ni vprašal.

38. člen še določa, da »lahko zavod v primeru neupravičenega neupoštevanja odločbe /o odreditvi ukrepov varovanja/ iz drugega odstavka, ki ogroža vrednote spomenika ali njegovo uporabo, sam izvede oziroma organizira izvedbo varovanja. V takšnem primeru lahko zavod od lastnika terja povrnitev sorazmernega dela stroškov, ki bi jih moral nositi lastnik. Za povrnitev stroškov ima država, pokrajina ali občina, ki je financirala izvedbo varovanja, pravico uveljavljati obligacijski zahtevek proti lastniku«. Formulacije so nedorečene, saj je nelogično, da je govor o povrnitvi sorazmernega deleža stroškov, ko pa je razumljivo, da bi moral lastnik povrniti vse stroške, ki nastanejo z njegovim uničevalnim delovanjem. Vendar pa zakonodajalec tu pride do ključnega pojma: če lastnik iz kulturne dediščine oz. spomenika ustvarja podrtijo, ki bi jo celo po tem zakonu smel prav zaradi tega svojega početja podreti, mu je v javnem interesu (občine ali države) možno naložiti obveznost sanacije ali jo celo izvesti ob njegovem bojkotiranju, potem pa iz naziva stroškov odvzeti sam spomenik, ga nacionalizirati. Opazno pa je, da je bil zakonodajalec v zadregi, da bi izgovoril to sakrosanktno besedo, tako kot je v zadregi glede stvarne izpeljave postopka posredovanja zaradi uničevanja spomenika.

Kljub Anderličevemu dokumentiranemu devastiranju Kolizeja, njegovemu onemogočanju dostopa javnosti, škodljivim posegom na stavbi, ponujanju v prodajo zgolj zato, da bi ga v resnici lahko porušil, nista občina in država naredili nobenega koraka k sanaciji in razlastitvi. To je verjetno povezano z

okolščino, da Janković vztrajno zagovarja porušenje Kolizeja, namesto da bi v interesu mesta, katerega župan je, poskrbel za uveljavitev javnega interesa, potem ko sta njegovi predhodnici s polno vednostjo neodgovorno in škodljivo prodali spomenik. V takšnem javnem ozračju, z medijsko podporo Krečiča, Rotovnika, Crnkoviča in podobnih, očitno Anderlič lahko verjame, da ga zakon o varstvu kulturne dediščine v ničemer ne zavezuje, pač pa mu njegov 31. člen daje priliko, da Kolizej poruši. Ta klima očitno tudi hromi zavod za kulturno dediščino, ki je dolžan posredovati v primeru uničevanja kulturnega spomenika, a zgolj opazuje ples vandalov.

Toda zakon je presenetljivo koherenten, naklonjen javnemu interesu in varovanju kulturne dediščine in v 4. členu predvideva vlaganje javnih sredstev, »če so potrebna za varovanje, oživiljanje spomenika ali izvedbo drugih ukrepov varstva izredni stroški«. Zakon podrobno opredeljuje različne poti vlaganja javnih sredstev v propadajoči spomenik, za katerega dobronameri lastnik finančno ni zmožen poskrbeti. Predvideva javno sofinanciranje obresti na javno posojilo, o katerem država, pokrajina ali občina sklenejo pogodbo z lastnikom in tako postanejo deležnik na spomeniku. Če pa so javni funkcionarji, kot je Janković, strastni zagovorniki porušitve spomenika, je logično, da ne z njihove strani ne s strani lastnika ni pobude za takšno finančno vlaganje.

V 41. členu ZVKD so podrobne določbe, s katerimi bi morali ustaviti in sankcionirati Anderličevo uničevanje Kolizeja. Določeno je, da je »investitor nedovoljenega posega dolžan plačati odškodnino za razvrednotenje dediščine. Odškodnina za razvrednotenje dediščine se določi glede na družbeni pomen in vrednosti razvrednotene dediščine, pri čemer je najmanj enaka stroškom vzpostavitve v prejšnje stanje (...) O odškodnini odloči sodišče. Odškodnina je prihodek državnega proračuna oz. proračuna občine ali pokrajine, ki je spomenik razglasila«. Člen jasno opredeljuje sankcioniranje »nedovoljenega posega investitorja« in tudi postopek sankcioniranja. Toda za javne funkcionarje, Jankoviča s popolno oblastjo v mestnem svetu Ljubljane, pa tudi za zavod za varstvo kulturne dediščine in ministrstvo za kulturo so te določbe očitno mrtva črka na papirju.

Kolizej ni nikarkršna izjema v takšnem vandalskem odnosu javnih funkcionarjev do kulturne dediščine. Mladina poroča o prizadevanju za uničenje velikega dela nekoč največjega renesančnega parka v tem delu Evrope ob gradu v Slovenski Bistrici. Podobno kot Janković v Ljubljani tam vodi postopek za uničenje podpredsednica SLS Irena Majcen. »Ker lahko posege v državne spomenike dovoli le vlada, se je občina obrnila na kulturno ministrstvo, to pa je moralo pridobiti soglasje stroke. Imenovani sta bili dve strokovni komisiji, ki so ju sestavljali predstavniki območnih enot ZVKDS in ministrstva, obe pa sta se posegu v park uprli (...). Postopek pa s tem ni končan. Ministrstvo je kljub negativnemu mnenju dveh strokovnih komisij pridobilo nasprotno mnenje arhitekta Jerneja Hudoklina. Temu je nato pritril še sam direktor ZVKDS dr. Robert Peskar. Ta je nazadnje tudi podpisal dokument, v katerem se strinja z zmanjšanjem spomeniško zavarovanega območja, in na podlagi te listine je vlada državni spomenik dejansko tudi zmanjšala.«¹²

Vanja Pirc še opozarja, da direktor ZVKDS Peskar tokrat ni prvič prišel navzkriž z drugimi predstavniki spomeniške stroke. Ko se je stroka upirala težnjam Janševe oblasti po povečanju igrišča za golf na območju kulturnega spomenika Kobilarna Lipica, je Peskar v diametralnem nasprotju s strokovnimi priporočili konservatorke novogoriškega ZVKDS, strokovnega sveta zavoda Kobilarna Lipica in z mnenji širših strokovnih krogov prižgal zeleno luč za poseg v zavarovano območje. Za Vanjo Pirc, ki v svojem članku protestira proti temu, je njegovo početje »presenetljivo«, v kontekstu tajkunskih privatizacij in koruptnih javnih funkcionarjev pa je to rutinski postopek suspenza varstva kulturne dediščine in javnega interesa v korporativno korist. Tudi postopke o Kolizeju bo usklajeval dr. Robert Peskar, ki ni neobčutiljiv za Anderličeve ambicije in aktivnosti. Vendar pa navsezadnje ne bo odločil o tem on, temveč njegovi predstojniki.

Javni funkcionarji ob asistenci korumpiranih medijskih akterjev ustvarjajo ozračje, ki hromi celoten mehanizem varstva kulturne dediščine, tako da so

tudi druge določbe mrtve črke na papirju. Sem spadajo določbe 56. člena zakona, ki v drugi alineji določa »dolžnost lastnika oz. posestnika, da mora pomanjkljivosti ali škodo na spomeniku nemudoma sporočiti pristojni organizaciji«. Jože Anderlič je torej po zakonu dolžan ovaditi sam sebe zaradi preprečevanja dostopa javnosti do Kolizeja, preusmerjanja kapnice v stavbo, zazidavanja vhodnih vrat v stavbo in ter zanemarjanja popravila strehe in puščanja odprtih oken na stavbi. O vsem tem je kulturno inšpekcijo obvestil Karel Lipič v imenu Zveze ekoloških gibanj. Ustrezne institucije, ki bi morale samoiniciativno bdeti nad kulturno dediščino, to počnejo skrajno brezvoljno, očitno pod vtisom prizadevanj javnih funkcionarjev, da naj vendar ugodijo tajkunu, ne pa da naivno varujejo arhitekturno oz. kulturno dediščino in ovirajo gospodarski razvoj.

Glede na dvoumne določbe o obveznosti omogočanja dostopa javnosti do kulturnega spomenika, kjer ni natančneje opredeljeno, kako mora lastnik omogočiti ta dostop, se v 58. členu zakona popolnoma nepričakovano pojavi določba o označevanju nepremičnih spomenikov, ki je vključena na tem mestu in tam, kjer je govor o obveznosti omogočanja dostopa javnosti. Gre za obveznost iz mednarodnega prava in mednarodnih pogodb, ki jo je bilo treba vtakniti nekam v zakon, hkrati pa je z ločitvijo te določbe od opredelitve obveznosti omogočanja dostopa javnosti zakonodajalec očitno želel to določbo čim bolj razvodeneti in narediti brezpredmetno: »Z namenom izboljšanja dostopa javnosti se nepremični spomeniki označijo. Označevanje se opravi, kadar to ni v nasprotju s koristmi varstva in drugimi javnimi koristmi.« Kolizej ni označen za omogočanje dostopa javnosti, zato Anderlič krši tudi 58. člen ZVKD, saj ne omogoča izboljšane oz. sploh nikakršnega dostopa javnosti. Zavodu za varstvo kulturne dediščine daje zakon celo pahljačo konkretnih in jasnih instrumentov za takojšnje ukrepanje proti Anderliču, tako da nereagirane zavoda in oblasti prav tako pomeni kršitev ZVKD.

Anderlič krši tudi 59. člen ZVKD, ki določa, da »mora lastnik oz. posestnik zagotoviti upravljanje spomenika v skladu z aktom o razglasitvi neposredno ali tako, da ga poveri upravljavcu«. Zagotovljeno je zgolj propadanje stavbe in zato je Anderlič opravil potrebne ukrepe, ki so v nasprotju z zakonom, ukrepe, ki bi jih moral storiti, pa je v celoti opustil.

60. člen podrobno določa, da načrt upravljanja določi strateške in izvedbene usmeritve za celovito ohranjanje spomenika in njegovega varstva. Načrt pripravi upravljalec oz. lastnik, sprejme pa ga organ, ki je sprejel akt o razglasitvi spomenika. Načrt bi moral vsebovati: pregled kulturnih vrednot Kolizeja, vizijo njegovega varstva in razvoja, strateške in izvedbene cilje upravljanja, kazalnike in način spremljanja izvajanja varstva, roke veljavnosti načrta, način njegovega dopolnjevanja in spremljanja. Kar zadeva Kolizej, je vse to mrtva črka na papirju, medtem ko stavba propada in čaka, kdaj se bo javnost izrgala iz svoje ohromelosti in negibnosti ter uveljavila pravno državo tudi za Kolizej. Withalm je ustvaril eminentno javno umetnino, javni prostor in – ker ga z današnjimi tehničnimi, družbenimi in finančnimi možnostmi ni mogoče ponovno ustvariti – nenadomestljivo kulturno dobro, zdaj pa smo še enkrat odvisni od njegove kreativnosti v upanju, da bo njegova stavba vzdržala vandalski napad tajkuna in njegovih privržencev.

Bankrot pravne države

In kakor je zakon o varstvu kulturne dediščine napisan v enem delu v skladu z interesom tajkunov, ki kupujejo kulturne spomenike, zato da bi jih porušili in dobili poceni gradbeno jamo na dobičkanosni lokaciji, zlasti v 31. členu, ki je sramota za sedanjo družbo in državo ter njun civilizacijski nivo, zakon v tistem delu, ki ga koruptivni javni uradniki popolnoma spregledajo, določa instrumente, potrebne prav za rešitev Kolizeja ter drugih arhitekturnih in kulturnih spomenikov, ki jim tajkuni in korumpirani javni uslužbenci namenjajo enako usodo kot Kolizeju. Rešitev za Kolizej je razlastitev njegovega lastnika, ki je določena v 63. členu: »Razlastitev je dopustna, če so spomenik ali njegove zavarovane vrednote ogrožene in če njihove ohranitve ni mogoče doseči na drug način oz. če ni mogoče na drug

način zagotoviti dostopnosti spomenika v skladu z aktom o razglasitvi. Poseg v lastninsko pravico mora biti sorazmeren javni koristi, zaradi katere pride do razlastitve.« V primeru Kolizeja je razlastitev smiselna in potrebna, saj njegov lastnik ogroža spomenik s skrajno grozno njegovega uničenja, gre pa za največji in najpomembnejši arhitekturni spomenik Ljubljane s konca prve polovice 19. stoletja. Ker je javna korist, da se Kolizej ohrani in revitalizira v prvotni lepoti in najbližje prvotni funkciji javnega mesta, ker gre za edini spomenik te vrste na svetu in ker si lastnik prizadeva za njegovo uničenje, je razlastitev potrebna in utemeljena.

Isti člen določa tudi postopek razlastitve, ki jo za spomenike državnega pomena predlaga vlada, za spomenike lokalnega pomena pa pristojni organ pokrajine ali občine, ki je spomenik razglasila. Gre za ureditev razlastitve in omejitve lastninske pravice pri urejanju prostora, kot se dnevno dogaja pri gradnji cest in druge infrastrukture. Razlastitev Kolizeja torej ni nikakršen novum, saj takšni postopki v mnogo primerih potekajo in se zaključujejo vsak dan. Res je, da so v glavnem namenjeni majhnim in nemočnim lastnikom, za katere se javni uradniki ne zavzemajo in jih ne ščitijo, kot to počnejo v primeru tajkunov in tudi Kolizeja. Vendar je to vprašanje pravne države: če se določene zakonske določbe uporablja samo proti slabotnim in nemočnim, proti tajkunom pa ne, potem je to flagranten primer bankrota pravne države.

Kaj je pravna država, je za geslom pravne prakse 19. stoletja ponovil Ernst Bloch: pojem pravne države za revne in bogate.¹³ Šlo je za to, da se liberalizem izpolnjuje s ceno te besedne povezave; deloma je bila postavljena nasproti policijski državi, deloma proti staremu redu privilegijev in stanov. Bloch je imel pred očmi liberalizem s konca 19. in začetka 20. stoletja, ne pa neoliberalizma oz. tajkunske ideologije s konca 20. in začetka 21. stoletja. V svojem zgodnjem obdobju je bil kapitalizem zainteresiran za formalno in zgolj formalno enakost vseh pred državnim zakonom in šlo mu je za uveljavitev za vse veljavne splošnosti pravnega reguliranja. Zato je bila generalnost zakona prvotno dejansko revolucionarna, meščansko progresivna zahteva, v celoti human prodor, poudarja Bloch, nazadnje še pri Rousseauju, in kot taka od samega začetka bistvena določba klasičnega naravnega prava. »Vendar pa je v nadaljevanju, s tem ko se je pravna enakost dvignila nad nezlomljivo neenakost lastnine, služila v buržoazni pravni državi zgolj k temu, da je skrivala privilegije njenega vladajočega razreda za abstraktnim polovičarstvom (...). Predvsem pa je v kapitalistični notranji politiki formalizem generalne pravne enakosti služil in služi temu, da je dolgo pred odkritjem socialnega tržnega gospodarstva, in še vedno poleg njega, zakril državo kot poslovodstvo vladajoče manjšine.«¹⁴

Takšno poslovodstvo služi danes tajkunski manjšini, da lahko lomasti po ljudeh in javnem interesu ter uničuje kulturne spomenike in dediščino, ne da bi zakoni veljali zanjo enako kot za družbeno večino. Ko gre za Kolizej, Anderlič ne izigrava obveznosti iz tega ali onega člena ZVKD, temveč celotno pahljačo obveznosti, ki jih ima lastnik kulturnega spomenika. Hkrati pa država ne na lokalni ne nacionalni ravni ne reagira na njegove kršitve in ne uporabi instrumentov razlastitve za zaščito spomenika. Te instrumente iz dneva v dan rutinsko uporablja proti neštetim lastnikom zemljišč in stavb, ki ovirajo gradnjo infrastrukture – cest, daljnovodov, vodovodov, plinovodov, železnic itd., in jih razlašča z minimalnimi odškodninami, kot da bi bila neustavljiva in pravična izvrševalka naravnih zakonov in usode.

ZVKD neenako obravnava različnih subjektov dviga celo na eksplicitno raven in v 106. členu določa možnost pogodbe z velikim lastnikom, tj. s fizično ali pravno osebo, ki je lastnik velikega števila nepremičnin ali premičnih spomenikov, na primer cerkev ali druga verska skupnost, zavod s področja izobraževanja ali gospodarska družba. Tajkuni, ki kupujejo arhitekturne spomenike, da bi jih porušili in prišli do dobičkanosnih gradbenih jam na atraktivnih lokacijah, tu seveda niso navedeni, saj jih država v obzorju svojega pravnega formalizma sploh ne opazi, tako kot se dela, da ne opazi njihovega devastirajočega delovanja. Toda prav oni so takšni veliki lastniki dediščine in razlog za vpeljavo takega pojma v zakon.

Zakon določa tudi inšpekcijski nadzor nad izvajanjem določb o varstvu kulturne dediščine. Varstvo opravlja inšpektor, pristojen za dediščino, ki ima pooblastila, da pregleduje nepremično in premično kulturno dediščino, knjige in listine v zvezi s prometom z njimi, posegi v dediščino in v spomenike ter z ukrepi za njihovo varstvo in za izdajanje odločb. 112. člen določa inšpekcijske zavezanke, ki so definirani glede na posege v kulturno dediščino, pri vzdrževanju in opustitvi vzdrževanja: lastnik oz. posestnik in oseba, ki izvaja vzdrževanje, ter pri škodljivih ravnanjih povzročitelj škode. Določbe zakona se torej konkretno in neposredno nanašajo na uničevanja kulturne dediščine, tudi na Kolizej in grad Škrljevo. 117. člen ZVKD pa inšpekciji za kulturno dediščino konkretno nalaga ukrepe, ki jih je dolžna sprejeti v primeru škodljivega ravnanja s kulturno dediščino. Tako določa, da lahko inšpektor, če ugotovi, da zaradi nepravilnega vzdrževanja, ravnanja ali rabe nepremičnega spomenika oz. nacionalnega bogastva ali zaradi opustitve dolžnega vzdrževanja ali ravnanja obstaja nevarnost njegovega poškodovanja, tako ravnanje ali rabo prepove in odredi potrebne ukrepe za zagotovitev varstva.

(Ne)ukrepanje inšpekcijskih služb

Zveza ekoloških gibanj Slovenije (ZEG) je 2. julija 2008 podala prijavo škode na zavarovanem spomeniku Kolizej in poziv k nujnemu ukrepanju Aleksandru Vidmarju pri Inšpektoratu za kulturo in medije. Njena ekološka patrulja je 1. julija 2008 opravila ogled Kolizeja na Gosposvetski cesti v Ljubljani in ugotovila, da je lastnik stavbe Jože Anderlič soodgovoren, da je neznan oseba na štirih odtočnih ceveh deževnice s strehe sistematično odstranila dele odtočnih cevi in jih preusmerila tako, da od začetka julija tega leta večina deževnice teče pod temelje oz. v hišo. Opozorila je, da to pomeni zavestno oškodovanje, ogrožanje ter uničevanje zavarovanega kulturnega spomenika. Lastnik, ki si javno prizadeva, da bi dosegel porušenje, s tem zavestno povzroča škodo na spomeniku, da bi pospešil porušenje. Hkrati je odprta in razbita vrsta oken, tako da dež pada v stavbo in ta pospešeno propada. ZEG je na osnovi zaporednih ogledov ugotovila, da lastnik vedno bolj neženirano povzroča škodo na spomeniško zavarovani stavbi, saj je vsak teden več razbitih ali odprtih oken in prekinjenih odtočnih cevi za deževnico. Zato je predlagala inšpektoratu, da opravi nujni ogled stavbe Kolizej in izda odločbo, ki bo lastniku naložila:

- ponovno vzpostavitev delovanja odtočnih cevi za deževnico;
- zavarovanje odprtih oken in strehe, da ne bo nastajala škoda na spomeniku in da bodo stroški njegove obnove čim manjši;
- dostop javnosti do kulturnega spomenika, ker bo edino tako vzpostavljen ustrezen nadzor nad prizadevanjem, da bi bil propad stavbe čim bolj pospešen. ZEG je opozorila, da je pravica javnosti do dostopa do kulturnega spomenika ena bistvenih pravic, ki bo v tem primeru onemogočila uničevanje stavbe.¹⁵

Glavni inšpektor mag. Aleksander Vidmar je ZEG obvestil, da je njegov inšpektorat pristojen za nadzor nad spoštovanjem določil Zakona o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1, Ur. l. RS, št. 16/08), da pa je o tej zadevi vsebinsko odločil že drugi državni organ na podlagi predpisa, katerega nadzor je v njegovi pristojnosti. Izvedbo nujnih vzdrževalnih del je lastniku Kolizeja že odredil gradbeni inšpektor Inšpektorata RS za okolje in prostor z odločbo št. 356-02-693/2005, izdano na podlagi določil Zakona o graditvi objektov (ZGO-1, Ur. l. RS št. 110/02). Rok za izvedbo navedenih del je skladno s sklepom o podaljšanju roka, iste številke, z dne 12. 4. 2007, potekel 30. 6. 2008.

Glede dostopa javnosti do kulturnega spomenika Kolizej je inšpektor pojasnil, da 54. člen ZVKD res določa, da morajo biti spomeniki v sorazmerju z možnostmi lastnika oz. posestnika dostopni javnosti, vendar pa ta določba nima ustreznega nadaljevanja med inšpekcijskimi ukrepi oz. kazenskimi določbami tega zakona, zato omogočanja dostopa javnosti do spomenika ni mogoče lastniku odrediti z inšpekcijskim ukrepom – odločbo. Celo obratno, inšpektor je opozoril, da je Kolizej z odločbo gradbenega inšpektorja

opredeljen kot nevarna gradnja po določilih ZGO-1, kar po njegovem pomeni, da Kolizej ogroža premoženje, zdravje in življenje ljudi, promet in sosednje objekte oziroma njegovo okolico. Zato je mag. Aleksander Vidmar sklenil, da je v tem primeru v javnem interesu, da se dostop do objekta celo prepreči.¹⁶

Ker Anderlič tri leta ni uresničil odločbe o nujnih vzdrževalnih delih na spomeniku Kolizej, saj je pretekel že skrajni rok za njeno uresničitev, bi opozorjeni inšpektor moral ukrepati v skladu z drugim odstavkom 117. člena, ki v primeru, da je zaradi nepravilnega vzdrževanja, ravnanja, rabe ali opustitve dolžnega vzdrževanja ali ravnanja lastnika ali posestnika oz. osebe, ki izvaja vzdrževanje, ogroženo nacionalno bogastvo, predvideva, da inšpektor z odločbo začasno odvzame posest in nepremičnino prepusti v hrambo državnemu ali pooblaščenemu muzeju do izpolnitve pogojev za vrnitev. Inšpektor s svojim obvestilom dokumentira neukrepanje in neizvrševanje dolžnosti, ki mu jih nalaga zakon. Namesto tega cinično opozarja, da je v javnem interesu, da javnost do spomenika Kolizej zaradi njegovega slabega stanja nima dostopa. To slabo stanje pa je posledica škodljivega ravnanja lastnika in neposredovanja inšpektorata oz. ministrstva za kulturo. Stališče inšpektorata je torej, da zakona o varstvu kulturne dediščine v odnosu do ogrožanja Kolizeja ni treba upoštevati. To je spodbijanje pravne države. Inšpektor Aleksander Vidmar vidi in navaja samo razloge, ki govorijo v prid propadu Kolizeja, svojih dolžnosti za njegovo zavarovanje pa ne. V celoti ignorira svojo funkcijo zaščite kulturnih spomenikov in posredovanja, kadar so ogroženi.

Drugi odstavek tega člena določa možno stopnjevanje inšpekcijskega ukrepanja. Če je zaradi nepravilnega vzdrževanja, ravnanja, rabe ali opustitve dolžnega vzdrževanja ali ravnanja lastnika ali posestnika oz. osebe, ki izvaja vzdrževanje, ogroženo nacionalno bogastvo, lahko inšpektor z odločbo začasno odvzame posest in nepremičnino prepusti v hrambo državnemu ali pooblaščenemu muzeju do izpolnitve pogojev za vrnitev. Pogoji so izpolnjeni, ko sta zagotovljena ravnanje in raba nacionalnega bogastva v skladu z zakonom. Kolizej in grad Škrljevo v vseh točkah izpolnjujeta pogoje za začasni odvzem in razlastitev.

Zakon ima tudi kazenske določbe, ki so neposredno uporabne za škodljivo ravnanje s Kolizejem. Z globo od 400 do 4.000 evrov se kaznuje za prekršek pravna oseba ali samostojni podjetnik, ki ne sporoči pomanjkljivosti ali škode na spomeniku v skladu z drugim odstavkom 56. člena zakona. Ker gre pri Kolizeju za situacijo, ko lastnik sam povzroča nastajanje škode na kulturnem spomeniku, ta določba izrecno velja zanj. Še višja kazen za prekršek (od 2.000 do 40.000 evrov) je določena v 127. členu za pravno osebo, samostojnega obrtnika in posameznika, ki s spomenikom ne ravna v skladu s 36. členom zakona, po katerem je lastnik spomenika dolžan z njim ravnati tako, da se zagotavlja čim večja ohranitev njegovih kulturnih vrednot za prihodnost. Nadaljnji prekršek, ki je storjen v zvezi s Kolizejem, je opredeljen v 128. členu, po katerem se z globo 400 do 4.000 evrov kaznuje izvajalec javne službe, če ne objavi vstopnine in odpiralnega časa v skladu s šestim odstavkom 87. člena tega zakona. Ker je Kolizej zaščiten kulturni spomenik, prav tako pa grad Škrljevo, je njun lastnik dolžan urediti vstop za javnost ter določiti vstopnino in odpiralni čas.

Lastnik Kolizeja se tudi ne more sklicevati na okoliščino, da je v aktu o razglasitvi nepremičnega spomenika, ki je začel veljati pred uveljavitvijo spremembe zakona, varstveni režim določen na način, iz katerega se ne da razbrati njegovega obsega. Potem velja splošni varstveni režim po 134. členu: pri posameznih kulturnih spomenikih se varujejo vse zunanje značilnosti, kot so gabariti, zasnova pročelij, tlorisni razporedi, značilni naravni in umetni materiali, ter konstrukcijske značilnosti, ustreznost namembnosti, značilna pojavnost v prostoru, arheološke plasti in razmerja spomenika in posebno njegovo vplivno območje. V primeru Kolizeja to pomeni, da ga ni mogoče obzidati z drugo stavbo, saj je njegova kulturnohistorična vrednost povezana z vsemi elementi, ki jih našteva zakon, tudi z njegovim vplivnim območjem, ki je enak s parcelo, na kateri stoji.

Zakon o varstvu kulturne dediščine, z izjemo 31. in 78. člena,¹⁷ celovito in primerno varuje kulturno dediščino v Sloveniji. Predvideva razlastitev lastnikov spomenikov, če le-teh ni mogoče ohraniti in rešiti na drug način, kar nedvomno velja za Kolizej. Pravni instrumenti za rešitev in revitalizacijo Kolizeja obstajajo, vprašanje je, zakaj jih država ne uveljavi. In kolikor jih ne uveljavi ter dopušča tajkunom, da rušijo kulturno dediščino in arhitekturne spomenike, kakršen je Kolizej, popušča tudi pri samem uveljavljanju pravne države. Nevestni in koruptni javni funkcionarji, ki se udingajo tajkunom in jim pomagajo pri rušenju in izigravanju pravne države, so ključni (in večji kot tajkuni) problem sedanje slovenske družbe in najbolj odgovorni za ogroženost Kolizeja, ki je le simptom za vandalski napad na kulturno dediščino, na dediščino, ki jo bo sedanja generacija predala kasnejšim generacijam, in s tem za obubožanje – socialno, kulturno in zgodovinsko – s katerim se bodo soočale tudi poznejše generacije.

Uničevanje Kolizeja in njegovo slabo stanje, veliko slabše kot v času socializma po vojni in sploh kdaj koli prej, je torej tudi simptom koruptivnosti današnje družbe in neujeljavljenosti zakona o kulturni dediščini ter drugih zakonov. Zakon ni mrtva črka na papirju, četudi je skoraj samo to, je pa travmatično in neznosno dejstvo za tajkune in koruptne javne funkcionarje. Zato sta javna osveščенost o zakonu(-ih) ter javna razprava o diskrepanci med zakoni in stvarnim družbenim stanjem bistvena za uveljavitev kulture in socialnosti tudi na področju kulturne dediščine. Fatalistično gledanje na razkorak med zakonom in resničnostjo, češ, saj se tajkunski interesi neustavljivo uveljavljajo in poteptajo vsakršno nasprotovanje, je prav tako človeško, socialno in kulturno uničujoče kot zmagoslavni vandalski krik tajkunskega adepta, ki je opazil, da je tisto jutro padel Šumi.

Opombe:

- 1 Manager, št. 4, april 2008, str. 35.
- 2 Matjaž Gantar, »Tema: Koliko je mogoče pri nas obogateti po nepošteni poti«, Manager, št. 4, april 2008, str. 124.
- 3 G. W. F. Hegel, Grundlinien der Philosophie des Rechts, Werke, 7, Frankfurt na Majni, 1970, str. 509.
- 4 Alex Goldfarb, Marina Litvinenko, Disidentova smrt, Zastrupitev Aleksandra Litvinenka in vrnitev KGB, Ljubljana, 2008, str. 70.
- 5 Ljubljanski župan Zoran Janković, ki je uvrščen na 64. mesto lestvice najbogatejših Slovencev revije Manager v letu 2008, izstopa po svoji servilnosti. V zvezi s Kolizejem je izjavil, »da se je Anderlič odločil za prodajo Kolizeja, ker mu je bilo dovolj pregovarjanja in zaščitnikov kulturnih objektov«. To sočutje do Anderličeve pravice, da podre zaščiteni kulturni spomenik, spominja na Crnkovičovo sočutje z Gantarjem ob porušenju Šumija. Sicer pa sta oba zelo hladna in neprizadeta ob stiskah drugih ljudi, kar je Janković demonstriral ob odstranitvi vrtičkov ob Žalah, Crnkovič pa to demonstrira praktično v vsakem svojem novinarskem izdelku. V resnici je Anderlič izvedel fiktivno ponudbo prodaje Kolizeja, da je izpolnil enega od zakonskih pogojev, da ga lahko v nadaljevanju poruši. Kljub temu mu je uspelo zbuditi sočutje pri županu. Po Jankovičevi oceni je Kolizej izziv državi. Če država res hoče zaščititi kulturni zgodovinski objekt, ima možnost, da ga v 30 dneh kupi in ga obnovi po standardih, ki jih zahteva, je dejal župan. Prepričan je, da tudi nova statična analiza ne bo pokazala nič novega, zato pričakuje, da bo lahko MOL na podlagi poročila zavoda umaknila zaščito Kolizeja. To po županovih besedah pomeni, da bo Anderlič lahko realiziral projekt Novi Kolizej, ki poleg koncertne dvorane predvideva tudi gradnjo stanovanj. STA, Ljubljana, 25. 5. 2008.
- 6 Cankarjev dom, Štihova dvorana, 8. 12. 2004.
- 7 »Kolizej ne ogroža CD«, Delo, 30. 10. 2004.
- 8 Marko Crnkovič, »Čemu je služil Šumi?«, Dnevnik, 25. april 2006.
- 9 Colin Crouch, Post-Democracy, Cambridge, 2004, str. 88.
- 10 Kerstin Odendahl, Kulturgüterschutz, Entwicklung, Struktur und Dogmatik eines ebenenübergreifenden Normensystems, Tübingen, 2005, str. 336.
- 11 Kerstin Odendahl, Kulturgüterschutz, str. 424.
- 12 Vanja Pirc, »Politika pred stroko«, Mladina, št. 23, 6. 6. 2008, str. 14.
- 13 Ernst Bloch, Naturrecht und menschliche Würde, Frankfurt na Majni, 1961, str. 157.
- 14 Ernst Bloch, prav tam, str. 158.
- 15 Zveza ekoloških gibanj Slovenije – ZEG, Prijava Inšpektoratu za kulturo in medije, 2. 7. 2008.
- 16 Mag. Aleksander Vidmar, Inšpektorat Republike Slovenije za kulturo in medije, 17. 7. 2008.
- 17 »Posebna specialiteta novega ZVKD-1 so pooblastila ministra v 31. in 78. členu, na podlagi katerih lahko kadar oli mimo javne službe odloči o odstranitvi (= uničenju) spomenika ali dediščine oziroma izda dovoljenje za poseg v varovani prostor.« Dragan Matič, »Simonitičeva nova oblačila. Kaj je mandat sedanje oblasti prinesel kulturni dediščini?«, Mladina, št. 32, 2008, str. 29.